

Ordre de transport

Schweizerische Eidgenossenschaft

Ordine di trasporto

Confederazione svizzera

No.

Confédération suisse

1. Famille: Name und Vorname des Transportierten
Name et nom de la personne transportée
Nome e cognome del trasportato
2. Name des Vaters, eltern, Mutter
Nom du père, éveux de la mère
Nome del padre, cognome della madre

3. Heimatort (Staatsangehörigkeit):
Lieu d'origine (nationalité):
Luogo d'origine (nazionalità):

4. Geboren (Datum)
Né(e) (date)
Nato(a) (data)

Soll zugeführt werden an (Behörde):
Doit être conduit(e) à l'autorité:
Deve essere condotto(a) a (autorità):

via Flüelen-Chur-Thalwil

6. Grund und Zweck des Transports:
Motif et but du transport:
Motivo e scopo del trasporto:

7. Transportbegleiter (Name):
Personne accompagnant le transport (nom):
Persona accompagnante il trasporto (nome):

8. Ausweisschriften:
Papiers de légitimation:
Carte di legittimazione:

9. Andere mitgebrachte Akten (z.B. Haftbefehl, Besuchserlaubnis, Notar, Körperbehelf):
Autres pièces apportées (par ex. mandat d'arrêt, autorisation de visite, notaire, corps décret):
Altri atti eletti portati (per es. mandato d'arresto, autorizzazione di visita, notaio, decreto corporale).

10. Gesundheitszeugnisse (Gesundheitserlaubnis):

Sicherheitsausweis (Ausweis von Familienangehörigen, welche am Transport beteiligt sind):

Etat sanitaire (attestation sanitaire):

Etat sanitaire (attestation sanitaire):

Osservazioni speciali:

Stato sanitario (attestazione sanitaria):

Stato sanitario (attestazione sanitaria):

Partenza des Transportes da (station):

Partenza del trasporto da (stazione):

Zeitpunkt der Abfahrt (Zeit, Uhr, Minuten):

Ort der Abfahrt (Ort, Uhr, Minuten):

Zeitpunkt der Ankunft (Zeit, Uhr, Minuten):

Ort der Ankunft (Ort, Uhr, Minuten):

Form. 101 — 2. 49 — 20 000 — 66648

© chantun Grischun, 1. ediziun 2020

Autura ed autur: Tanja Rietmann, Universitat da Berna; Hans Utz, Scola auta da pedagogia da Lucerna
Translaziun: Lia Rumantscha

Lectorat: Sandra Nay, Archiv dal stadi dal Grischun

Da retrair tar:

Meds d'instrucziun dal Grischun, furniziun, Somedia Production AG,
Sommeraustrasse 32, Chascha postala 491, 7007 Cuira, lmv@somedia.ch, telefon 081 255 54 53
sut: www.lmv.gr.ch (telechargiar sut il numer d'artitgel 12.2130)

© chantun Grischun, 1. ediziun 2020

Autura ed autur: Tanja Rietmann, Universitat da Berna; Hans Utz, Scola auta da pedagogia da Lucerna
Translaziun: Lia Rumantscha

Lectorat: Sandra Nay, Archiv dal stadi dal Grischun

Da retrair tar:

Meds d'instrucziun dal Grischun, furniziun, Somedia Production AG,
Sommeraustrasse 32, Chascha postala 491, 7007 Cuira, lmv@somedia.ch, telefon 081 255 54 53
sut: www.lmv.gr.ch (telechargiar sut il numer d'artitgel 12.2130)

© chantun Grischun, 1. ediziun 2020

Autura ed autur: Tanja Rietmann, Universitat da Berna; Hans Utz, Scola auta da pedagogia da Lucerna
Translaziun: Lia Rumantscha

Lectorat: Sandra Nay, Archiv dal stadi dal Grischun

Da retrair tar:

Meds d'instrucziun dal Grischun, furniziun, Somedia Production AG,
Sommeraustrasse 32, Chascha postala 491, 7007 Cuira, lmv@somedia.ch, telefon 081 255 54 53
sut: www.lmv.gr.ch (telechargiar sut il numer d'artitgel 12.2130)

Agid u sforz?

Mesiras repressivas per motivs da provediment en il chantun Grischun

Documentaziun accumpagnanta per il stgalim secundar II

Introducziun en la laver cun il carnet da lectura.....	3
Il carnet da lectura e la documentaziun accumpagnanta	3
Princips didactics	3
Lavurar cun il carnet da lectura e la documentaziun accumpagnanta	4
Introducziun spezialisada	4
Tractar il tema en l'instrucziun d'istorgia	7
1. Famiglia Albin (num midà): schliaziun da la famiglia e plazzament extrafamigliar dals uffants	8
Infurmaziuns objectivas.....	8
Approfundaziun	11
Cas 1: Famiglia Albin (num midà)	12
Documents	15
2. Uschi Waser: ina victima da l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» senza protecziun.....	20
Infurmaziuns objectivas.....	20
Approfundaziun	23
Cas 2: Uschi Waser	24
Documents	26
3. Cornelia Studer: davos la fatschada d'ina chasa d'uffants	30
Infurmaziuns objectivas.....	30
Approfundaziun	32
Cas 3: Cornelia Studer	33
Documents	36
4. Florian Branger: tranter chasti ed internaziun.....	40
Infurmaziuns objectivas.....	40
Approfundaziun	42
Cas 4: Florian Branger.....	43
Documents	45
5. Ruedi Hofer (num midà): abus, explotazion e reparaziun.....	50
Infurmaziuns objectivas.....	50
Approfundaziun	52
Cas 5: Ruedi Hofer (num midà)	53
Documents	56

Introducziun en la laver cun il carnet da lectura

Il carnet da lectura e la documentaziun accumpagnanta

Il carnet da lectura stampà n'è betg previs exclusivamain sco med d'instrucziun, mabain s'adressescha er ad in public pli vast. Quest intent d'utilisaziun dubel correspunda al princip da la cultura da l'istorgia postulà en il Plan d'instrucziun 21: las scolas duain s'occupar cun medias che circuleschan ordaifer la stanza da scola (medias stampadas, funtaunas sonoras e filmicas, monuments e perditgas dal temp).

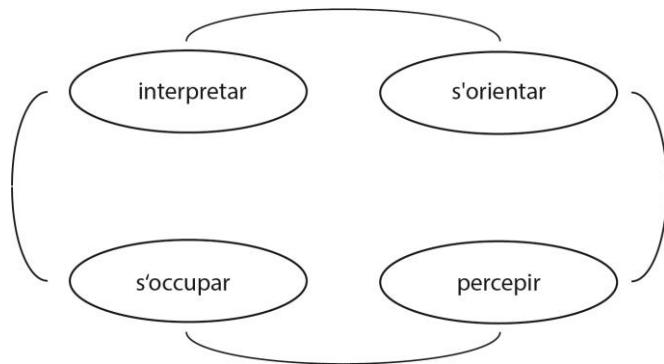
L'idea dal carnet da lectura è bain didactica. El na cuntegna però ni incumbensas ni spazi per far notizias. Metter a disposiziun questas duas pussaivladdads è l'intenziun da questa documentaziun accumpagnanta. Cun agid dals feglis da laver memoriseschan las scolaras ed ils scolars lur patratgs, uschia ch'els pon cuntinuar a laverar independentamain dal carnet da lectura. Plinavant cuntegna la documentaziun materialias ed infurmaziuns supplementaras. Ellas servan ad approfondar il destin preschentà en il carnet da lectura en ina furma che correspunda al stgalim secundar II. Questas incumbensas èn pli pretensiunas che quellas dal stgalim secundar I. Ultra da quai vegnan integradas ulteriuras funtaunas. Era sche las scolaras ed ils scolars han gia elavurà las incumbensas menziunadas dal stgalim secundar I, entran els uss en in nivel pli pretensiuis.

Princips didactics

La laver cun il carnet da lectura e cun questa documentaziun accumpagnanta sa drizza plinavant als sustants princips didactics:

- *Persunificaziun*: Las scolaras ed ils scolars sa mettan en la situaziun d'umans ch'èn stads pertutgads da lez temp da mesiras repressivas per motivs da provediment e da piazzamenti extrafamigliars.
- *Exemplaritat*: Ils singuls cas han ins tschernì uschia ch'els demussan normas, ideas e modas d'agir usitadas e derasadas antruras.
- *Pluriperspectividat*: Ils conflicts colliads cun las mesiras repressivas per motivs da provediment vegnan dilucidads da pliras perspectivas: numnadaman quella da las personas pertutgadas, quella da las autoritads, quella da las personas cumpigliadas a l'ur e quella da las criticras e dals critichers publics.
- *Cuntraversitat*: Las mesiras repressivas per motivs da provediment d'antruras vegnan oz critigadas vehementamain. Però er oz han lieu intervenziuns en la sfera persunala d'umans cun l'argumentaziun preventiva da stuair proteger els da sasezs u la sociedad dad els. L'enconuschienschaftscha da la pratica dal passà gida ad avair ina posiziun differenziada en il preschent.
- *Cumpetenza da giuditgar*: La cuntraversitat pretenda ina posiziun argumentada.
- *Connex cun l'actualitat*: Ils cas tractads en il carnet da lectura èn capitads avant intgins onns, per il solit en la segunda mesedad dal 20avel tschientaner. La discussiun davart problematicas centralas è però actuala. Pir dapi paucs onns vegnan personas pertutgadas reabilitadas ed ellas surveganan ina contribuziun da solidaridad.
- *Laver cun funtaunas*: Il text redigì dat infurmaziuns da basa a las scolaras ed als scolars. Aspects impurtants elavuran els però a maun da funtaunas originalas. Per il solit èn elllas stampadas en furma da facsimiles, quai ch'accentuescha il caracter da funtauna.
- *Narrativitat*: Ils destins vegnan raquintads en l'emprima part da la descripcziun dal cas; las scolaras ed ils scolars pon lura recepir quest raquint sa basond sin las infurmaziuns retschavidas. En la segunda part cuntinueschan las scolaras ed ils scolars independentamain il raquint cun interpretar funtaunas.

- *Orientaziun a las cumpetenzas:* Las incumbensas per las scolaras ed ils scolars s'orienteschon al model da cumpetenzas da Peter Gautschi¹. La finamira è da scolar las cumpetenzas a moda equilibrada.

Lavurar cun il carnet da lectura e la documentaziun accumpagnanta

La lavur cun il carnet da lectura ed ils feglis da lavur è concepida en emprima lingia per *l'instrucziun che sa basa sin incumbensas*: las scolaras ed ils scolars s'occupan individualmain u en gruppas cun incumbensas che sa refereschan al carnet da lectura. Entaifer questa furma d'instrucziun èsi previs *da divider la lavur*: las scolaras ed ils scolars s'occupan en gruppas u individualmain mintgamai cun in destin determinà e sa preparan per preschentatar quel e lur enconuschiantschas a la classa en ina runda da barat (puzzle da gruppa) u cun in referat (plenum).

Alternativa: igl è era pussaivel da tractar singuls u schizunt tut ils cas en il plenum.

La descripzion introductiva dal cas vegn en general approfondada cun incumbensas d'elavurazion, fertant che las funtaunas - sco set d'emprender - vegnan messas en relaziun ina cun l'autra sco er cun la descripzion dal cas. Las funtaunas e las illustraziuns vegnan consideradas sco documents ed èn perquai segnadas resp. abbreviadas cun il bustab D (D1, D2, euv.). L'ultima incumbensa ha en mira che las scolaras ed ils scolars preparan ina curta preschentaziun en classa. Ella po vegnir schlargiada cun in'incumbensa preparatoria supplementara, per exemplu: «Prepara ina preschentaziun da 5 minutus cun 5–7 chavazzins sin in palpieri (per projectar sin il visualisader).»

1

Introducziun spezialisada

L'introducziun en il carnet da lectura cuntegna in'emprima curta introducziun spezialisada (p. 3s.). Per il diever en l'instrucziun è skizzada a la fin da quest chapitel qua ina colliazion cun temas da l'instrucziun d'istorgia.

La noziun collectiva «mesiras repressivas per motivs da provediment»

La noziun «mesiras repressivas per motivs da provediment» designescha sco noziun istorica differentas mesiras applitgadas circa a partir da la mesadad dal 19avel tschientaner fin ils onns 1970: plazzamenti d'uffants e da giuvenils en instituziuns ed en famiglias da tgira, la privaziun dal dretg da tgira dals geniturs, il plazzament da creschids en chasas da correcziun, la schliaziun da famiglias, l'ordinazion da midar lieu da domicil per famiglias basegnusas u l'avugadaziun da personas creschidas. Era sterilisaziuns u adopziuns sfurzadas fan part da las mesiras. Tratgs communabels da questas mesiras è la restricziun dals dretgs fundamentals dals umans e l'intervenziun massiva en la sfera da la libertad persunal. Er ils uffants plazzads en lieus per lavurar – per il pli en l'agricultura, però er en tegnairchisas u en l'hotellaria – collian ins cun la noziun «mesiras repressivas per motivs da provediment». Sfurzads pervi da povradad e miseria devan savens ils geniturs davent in uffant durablamain u stagiunalmain sco forza da lavur u en ina

¹ Peter Gautschi: Guter Geschichtsunterricht. Wochenschau, Schwalbach/Ts. 2009. Resumaziun en: Peter Gautschi, Jan Hodel, Hans Utz: Kompetenzmodell für «Historisches Lernen» – eine Orientierungshilfe für Lehrerinnen und Lehrer ([link](#), 6-3-2020)

chasa d'uffants. Ma era qua era responsabel il stadi: igl era sia obligaziun da proteger ils uffants d'abus e da surveglier las plazzas da tgira e las chasas d'uffants. Per cumprender tut la tematica dovr'ins en general savens la noziun «mesiras repressivas per motivs da provediment e plazzamenti extrafamigliars.²

Ragischs en il dretg poveril chantunal dal 19avel tschientaner

Las mesiras repressivas per motivs da provediment han lur ragischs cunzunt en il dretg poveril chantunal dal 19avel tschientaner. In reglament poveril da l'onn 1857 fixescha per exemplu la pussaivladad d'internar en ina chasa da correcziun «mitschafadias» u persunas «negligentas». Cun applitgar ina «disciplina correctiva» duevan els vegnir fatgs là «commembers nizzaivels» per la societad. Ins era da l'opiniun che umans basegnus sajan sezs la culpa da lur situaziun precara, perquai ch'els sajan marschs e sfarlattian lur bains e possess modests. Ins vuleva intervegnir cun sancziuns e disciplina. Il reschim en las chasas da correcziun era sumegliant a quel en praschun. La politica poverila e la politica criminala sa cruschavan en tscherts puncs. L'idea da disciplinar, educar ed uschia «meglierar» umans ha cumenzà a sa derasar plaun a plaun circa a partir dal 18avel tschientaner (illuminissem). Questas ideas han influenzà tant la politica penala (nua che predominava avant il patratg da la vendetga) sco era la politica poverila.

En il senn d'ina politica sociala repressiva han ins prendì en Svizra mesiras repressivas per motivs da provediment anc fin ditg en la segunda mesadad dal 20avel tschientaner. En il decurs dal 20avel tschientaner han las mesiras pers lur connex exclusiv cun la povradad ed il basegn d'assistenza. Pertutgads èn però vinavant stads cunzunt umans en situaziun socialas ed economicas difficilas che surpassavan las stretgas normas burgaisas predominantas.

II Cudesch civil svizzer (CCS): la basa legala centrala en il 20avel tschientaner

La basa legala la pli impurtanta per applitgar las mesiras repressivas per motivs da provediment furma a partir dal 1912 il Cudesch civil svizzer (CCS). (Leschas chantunalas che possibilitan mesiras repressivas – per exemplu plazzamenti en chasas da correcziun – existivan vinavant parallelamain.) Il CCS permetteva da privar ils geniturs da lur autoritat, da plazzar uffants extrafamigliarmain, d'avugadar persunas creschidas u da las plazzar en instituziuns. El era suttamess ferm ad ideas preventivas: las autoritads duevan intervegnir en differents stadi sco «periclitaziun» ubain «negligentscha», era sch'ina persuna u ina famiglia basegnava anc betg exnum sustegn. Plinavant era el marcà da l'idea che las mesiras servian supplementarmain a proteger l'urden public. Tant ils legislaturs sco era las autoritads che applitgavan las disposiziuns argumentavan che las mesiras vegnian prendidas en l'interess da las persunas pertutgadas. Ma precis tuttina impurtant per l'argumentaziun eri da renviar a l'urden public.

Las persunas pertutgadas sentivan mo darar che las mesiras vegnivan prendidas en lur favur. Il nov CCS aveva l'intenziun da meglierar la protecziun da l'uffant – per exemplu da maltractaments u da negligentscha – facticamain na sa sentivan blers uffants però betg negligids. Anzi, els resentivan l'act dal plazzamento extrafamigliar sco fitg traumatic ed avevan il sentiment da vegnir stratgs or da lur mund e da vegnir plazzads en in ambient intschart. Savens interrumpev'ins er ils contacts cun ils geniturs ed ils fragliuns, uschia che structuras da famiglia vegnivan destruidas durablamain.

Las cumissiuns tutelaras e poverilas responsablas per las decisiuns sco er expertas ed experts da provediment s'orientavan fitg ad in maletg da la societad e da la famiglia burgais, patriarchal ed autoritar. Il bab aveva da procurar per l'esistenza da la famiglia, la mamma da tgirar ils uffants, far il tegnairchasa ed obedir a las decisiuns dal bab da famiglia. Questas normas eran formuladas legalmain precis uschia er en il CCS dal 1912. Sche insatgi lavurava irregularmain, sch'il

² Per exemplu en la *Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981*. La lescha federala renconuscha ch'ins ha fatg entiert a las persunas pertutgadas. Ella reglescha ils pajaments da contribuziuns da solidaritat, procura per l'elavuraziun scientifica dal tema, determinescha la fundaziun da posts da cussegliaziun per las persunas pertutgadas e l'archivaziun da las actas sco er il dretg da las persunas pertutgadas da survegnir invista en lur actas.

tegnairchassa vegniva fatg a moda «negligenta» e sche las autoritads eran da l'opiniun che geniturs adempleschian mo insuffizientamain lur duairs d'educaziun, sch'i deva plinavant anc in problem d'alcohol u sch'ina dunna aveva forsa contacts maledeschents cun umens, era quai apparentamain il mussament per in nausch stadi moral. Las mesiras repressivas per motivs da provediment considerav'ins qua sco furma d'intervenziun commensurada.

La perscrutaziun pli recenta ha plinavant fatg sortir che las mesiras repressivas vegnivan en blers cas applitgadas tar famiglias «incumpletas», quai vul dir là nua ch'in genitur era mort u pativa pli ditg d'ina malsogna, tar in divorzi, ina naschientscha illegitima u in'arrestaziun (uffants en talas constellaziuns numnav'ins «orfens socials»). Sch'ils parents n'offrivan nagin sustegn, na pudeva in genitur che na derivava betg da relaziuns bainstantas savens betg trair vi sulet ina gronda famiglia. Ultra da quai cuntrascheva ina famiglia «incumpleta» diametralmain al maletg ideal burgais d'ina «buna» famiglia. Per exemplu han mammas che n'eran betg maridadas il mument da la naschientscha d'in uffant survegnì il dretg da tgira per lur uffant pir a partir da l'onn 1978. Las mesiras repressivas per motivs da provediment han era servì ad ina politica da famiglia restrictiva e tradiziunala.

Il dumber da mesiras repressivas per motivs da provediment

L'emprima mesadad dal 20avel tschientaner han ins ordinà las pli bleras mesiras repressivas per motivs da provediment. Quel temp vivevan blers umans en condizioni economicas precaras. I deva anc strusch assicuranzas socialas che minimavan singulas crisas da depauperisaziun sco malsogna, accident ubain temps senza activitat da gudogn (pir cun l'introducziun da l'Assicuranza per vegls e survivents AVS l'onn 1948 han ins introduci assicuranzas socialas sin nivel federal e la Svizra è daventada in stadi social). Plinavant han ideas socialas conservativas survegnì dapli paisa ils onns 1930 e 1940.

La seconda mesadad dal 20avel tschientaner è il dumber da mesiras repressivas per motivs da provediment tschessà plaun a plaun. Responsabla è stada la conjunctura auta incumparabla, la meglia situaziun sin il martgà da lavur e las assicuranzas socialas: umans pli vegls survegnivan medis finanziars da l'AVS – pia sustegn da provediment – ed eran uschia main periclitads da vegnir plazzads per exemplu sco vegliurds renitents en ina chasa da correcziun.

In stausch per ils dretgs fundamentals ils onns 1970

In temp da midada èn la finala stads ils onns 1970. La Svizra n'ha betg mo introduci il 1971 il dretg da votar da las dunnas; en il spiert dal moviment dal 1968 han ins era crittgà vehementamain las autoritads convenzionalas, schluccà stretgas normas burgaisas e schlarginà models da viver. Moviments socials han disfamà las condizioni inacceptablas ed antiquadas en chasas d'uffants, però er en psichiatrias e praschuns ed han pretendì refurmias (per exemplu l'uschenumnada Heimkampagne u l'Aktion Strafvollzug ASTRA).

Impurtanta è stada l'adesiun da la Svizra a la Convenziun europeica dals dretgs umans CEDU l'onn 1974. La CEDU scumonda da serrar en insatgi pervi d'in motiv nunprecis sco «negligentscha» u pervi d'in basegn da provediment imminent. Ella presciva era che mintga persuna privada da la libertad dastga far recurs davant dretgira.³ Plinavant han ins revedì l'onn 1978 il dretg da l'uffant en il CCS. Ins ha annullà la discriminaziun legala tranter uffants naschids ordaifer e tals naschids entaifer ina lètg e determinà che mammas betg maridadas pon far valair lur dretg da tgirar lur uffants. Sco ulteriur punct en connex cun las mesiras repressivas per motivs da provediment ha la

³ Uschia era per exemplu en vigur ina lescha da provediment grischuna (relaschada l'onn 1912) che prevediva l'internaziun en chassas da correcziun pervi d'ina «conduita da viver negligenta». Las personas pertugadas pudevan far recurs tar la Regenza, però betg davant dretgira. Quai n'era betg confurm a la CEDU. Il 1981 èn entradas en vigur disposiziuns unitaras valaivlas en tut la Svizra che ademplivan las prescripcions da la CEDU. Fin cura precis ch'ins ha pratigà tals plazzamenti confurm a la lescha da provediment grischuna, stuess ins anc intercurir pli exactamain.

Confederaziun decretà l'onn 1978 che era persunas che basegnan sustegn na dastgan betg vegnir restrenschidas en lur tscherna da domicil – la libertad da domicil vala pia era per ellas.

L'istorgia da las mesiras repressivas per motivs da provediment mussa ch'igl è stà ditg evident da limitar massivamain ils dretgs da libertad personals dad umans pertutgads per cumbatter la povradad e per mantegnair la morala e l'urden public. Las autoritads ed expertas ed experts da provediment argumentavan che las intervenziuns vegnian era fatgas en l'interess da las persunas pertutgadas. Darar han ins dentant dumandà ellas directamain. In champ da tensiuns fundamental tranter «controlla» d'ina vart ed «agid» da l'autra vart marchescha fin oz la lavur sociala.

Tractar il tema en l'instrucziun d'istorgia

Sco che mussa l'introducziun spezialisada na cumpiglian las «mesiras repressivas per motivs da provediment» betg mo singulas mesiras sco plazzamenti extrafamiliars u temas sco uffants plazzads, mabain stattan en connex cun l'origin ed il svilup dal *stadi social* en general. Il stadi social da sia vart sa basa sin la caracteristica dal *stadi naziunal*, numnadaman la statalisaziun d'incumbensas che avevan ademplì fin lura persunas privatas, uniuns e baselgias. A l'intern dal stadi naziunal è il svilup al stadi social stà accumpagnà d'ina *centralisaziun da las cumpetenzas*, da las vischnancas als chantuns e dals chantuns a la Confederaziun. En l'istoriografia ed en l'instrucziun d'istorgia vegnan quests traïs fenomens – stadi naziunal, stadi social e centralisaziun – taxads en general sco positivs e sco progress. Il complex tematic «mesiras repressivas per motivs da provediment» mussa las varts negativas: imponer ina tscherta moda da viver, numnadaman quella da la burgaisia, betg metter en dumonda il model social patriarcal ubain delegar la solidaritat al maun public. Las mesiras repressivas per motivs da provediment betg mo cumpletteschan l'instrucziun d'istorgia, mabain la dattan in'ulteriura perspectiva.

1. Famiglia Albin (num midà): schliaziun da la famiglia e plazzament extrafamigliar dals uffants

Infurmaziuns objectivas

La famiglia Albin cun ses otg uffants han ins schlià plaun a plaun ils onns 1950.⁴ Destins sco quel devi millis il 20avel tschientaner en Svizra. L'istorgia da la famiglia Albin avain nus tschernì per il material didactic, perquai ch'ella illustrescha aspects exemplarics da las mesiras repressivas per motivs da provediment. Per l'ina figureschan qua las mesiras applitgadas il pli savens: l'avugadaziun dals geniturs, il plazzament extrafamigliar dals uffants, il plazzament d'in genitur en ina chasa da correcziun sco era la dischlocaziun da domicil en la vischnanca burgaisa, ordinada a la famiglia. Cun tut questas mesiras han las autoritads limità ils dretgs da libertad persunals da la famiglia Albin. Per l'autra mussa l'istorgia da la famiglia Albin tge influenza che las ideas da moralà e da las valurs tradiziunalas, burgaisas e specificas per la schlattaina avevan sin las decisiuns da las cumissiuns tutelaras e da provediment ils onns 1930 fin ils onns 1950.

II Cudesch civil svizzer dal 1912 duai gidar a schliar «problems morals e socials»

Las mesiras applitgadas sin la famiglia Albin basavan cunzunt sin il Cudesch civil svizzer approvà il 1907 ed entrà en vigur il 1912. El ha remplazzà ed unifitgà ils dretgs privats chantunals pli vegls. Ins aveva grondas speranzas en la nova lescha. Ella dueva gidar a schliar problems «morals e socials» urgents.⁵ En cumparegliaziun cun antruras han las autoritads obtegnì dapli spazi d'agir per intervegnir en cas da problems socials. La cumissiun tutelara pudeva per exemplu avugadar insatgi sa basond sin l'artitgel 370, sche questa persuna aveva ina conduita da viver apparentamain «sgurdinada» e sche quella «s'exponiva privlusamain ad in stadi d'urgenza».⁶ Era Josef e Sophia Albin èn vegnids avugadads tenor quest artitgel. Els han survegnì in avugà ed han per gronda part pers il dretg da decider per sasezs e per lur uffants.

Il nov dretg civil reglava er il dretg da l'uffant. El cuntegneva uschenumnads artitgels per la protecziun da l'uffant. Dapi intgins onns aveva numnadomain survegñi dapli forza in moviment da protecziun d'uffants e giuvenils. Quel pretendeva che persunas minorennas vegnian protegidas meglier. En l'artitgel 284 avevi num: «Sch'il bainstar corporal u spierital d'in uffant è periclità durablamain u sche l'uffant vegn negligì, duai la cumissiun tutelara al prender davent als geniturs ed al plazzar a moda cunvegnenta en ina famiglia u instituziun.» Tge precis ch'era da chapir sut «periclità» ubain «negligì» na definiva la lescha betg pli exactamain.. Las noziuns eran fitg vagas ed ins las pudeva interpretar differentamain. Malgrà quests novs artitgels per la protecziun da l'uffant n'eran blers uffants betg protegids bain en lur famiglias. Quai betg il davos era perquai ch'ils geniturs avevan il dretg da chastiar lur uffants. Ed era perquai che mancava la sensibilitad sociala per la grevezza per exemplu da l'abus sexual.

En il cas da la famiglia Albin han las autoritads prendì davent ils uffants, perquai ch'ellas eran da l'avis ch'ils geniturs negligeschian lur uffants e ch'els na sajan betg abels d'als educar correctamain. La privaziun giustifitgavan ellas era cun l'argument d'impedir uschia ch'ils uffants daventian cas da povrداد futurs sut la nauscha influenza da lur geniturs. Pia giugavan er interess publics ina rolla impurtanta. Cun auters pleds: il dretg per la protecziun da l'uffant sa laschava instrumentalisar per auters interess che mo per il bainstar da l'uffant.

In grond problem era che la surveglianza dals uffants plazzads la finala en famiglias da tgira u en chasas d'uffants era fin la seconda mesadad dal 20avel tschientaner dal tuttafatg insuffizienta en la

⁴ Cunquai ch'ins ha era separà ils fragliuns, èn daventads esters in a l'auter era quels.

⁵ Peter Tuor: Das neue Recht. Eine Einführung in das Schweizerische Zivilgesetzbuch, Turitg 1912, p. 20.

⁶ L'artitgel 370 dal CCS 1907/1912: «Unter Vormundschaft gehört jede mündige Person, die durch Verschwendung, Trunksucht, lasterhaften Lebenswandel oder durch die Art und Weise ihrer Vermögensverwaltung sich oder ihre Familie der Gefahr eines Notstandes oder der Verarmung aussetzt, zu ihrem Schutze dauernd des Beistandes oder der Fürsorge bedarf oder die Sicherheit Anderer gefährdet.»

plipart dals chantuns en Svizra. Il Grischun per exemplu ha decretà il 1954 ed il 1955 disposiziuns correspondentes, ma suenter han ditg mancà ils medis finanzials als posts da provediment per insumma realisar ina tala surveglianza e controlla. Sin nivel federal hai durà schizunt fin il 1978 fin che prescripziuns minimalas per la protecziun d'uffants plazzads extrafamigliarmain èn vegnidas relaschadas.⁷

Per regla n'ordinavan las autoritads betg dad oz a damaun mesiras repressivas per motivs da provediment. Savens admonivan ellus l'emprim las persunas pertutgadas e smanatschavan ad ellus cun l'avugadaziun, cun il plassament extrafamigliar da lur uffants u cun il plassament en ina chasa da correcziun, sch'ellas na midian betg lur comportament. Uschia è era Josef Albin adina puspè vegni cità davant la cumissiun tutelara radunada, nua ch'el stueva empermetter da meglierar ses comportament da laver. Pir suenter blers avertiments da questa sort han las autoritads la finala intervegnì energicamain ed al han tramess il 1950 en la Chasa da correcziun Bellechasse en il chantun da Friburg.⁸

Il model da famiglia patriarcal dal cudesch civil

Il comportament dals consorti Albin han ins mesirà vi da las normas specificas per la schlattaina da quella giada. Quai n'è betg stà ina casualitat. Il dretg da famiglia dal Cedesch civil svizzer (CCS) definiva las rollas dals conjugals e determinava in maletg da famiglia patriarcal. El designava l'um sco testa da la famiglia. El pudeva decider, nua che la famiglia vivia u sche sia dunna dastgia pratitgar in'activitat da gudogn. En il cas da la plipart da las familias da las classas socialas inferiuras e mesaunas na sa tschentava questa dumonda però gnanc. Senza il gudogn da las dunnas na fiss ina famiglia betg stada abla da surviver. Segund il CCS eri però l'incumbensa principala da l'um da procurar per l'esistenza da la famiglia. La dunna al era subordinada, ella aveva dad esser mamma e d'al servir sco consorta premurusa. Medemamain determinava la lescha cler e net ch'ella haja da far il tegnairchasa. Tenor quest model da famiglia han las autoritads giuditgà la famiglia Albin. En il center da la critica steva la pretensiun che signur Albin gudognia memia pauc per traer vi sia famiglia. Sophia Albin è vegnida fatga responsabla da manar il tegnairchasa a moda negligenta e d'uschia periclitlar la famiglia.⁹

La famiglia: ina ristga da crudar en povradad?

Fin circa la mesadad dal 20avel tschientaner pativan en Svizra tscherts circuls da la populaziun da gronda miseria. En il Grischun devi per exemplu fin quel mument ina mancanza d'abitaziuns. Grondas familias stuevan viver sin pitschen spazi en avdanzas povras. En in rapport da l'uffizi da provediment chantunal dal 1943 statti scrit: «Numerus famiglias ston viver en cundiziuns d'abitar nunpuissaivlas. Savens dorman otg u dapli persunas en la medema stanza, traiss fin quatter en in letg! Ils effects da questas cundiziuns sin la sanadad e la morala dals abitants èn desastrus.»¹⁰ Auts tschains da locaziun engrevgiavan ils budgets da famiglia. Sch'ina famiglia perdeva ses gudogn pervi da malsogna u accident, eran strusch avant maun reservas per superar ina situaziun difficile. Quai ha fatg tras era la famiglia Albin. Il bab gudagnava pauc ed irregularmain. La vischnanca burgaisa stueva sustegnair finanzialmain la gronda famiglia. Quella ha ordinà che la famiglia stoppia midar domicil ed ir a star là. Ella l'ha attribuì in'abitaziun per povers. Bleras vischnancas grischunas avevan da quel temp talas abitaziuns provisoricas, nua ch'ellas alloschavan

⁷ Rietmann 2017, p. 121–140. Pir cun adattaziuns legalas recentas han ins resguardà meglier e mess en il center il bainstar da l'uffant – u pli precis la perspectiva dals uffants. Ensembe cun la nova protecziun d'uffants e da creschids è ida en vigur il 1. da schaner 2013 in'ordinaziun davart ils uffants confidads revedida che pretenda ch'ils uffants confidads ston vegnir cumpigliads en tut las decisiuns impurtantas.

⁸ La basa legala per plazzar insatgi en ina tala instituzion furmava per l'ina il cedesch civil e per l'autra leschas chantunalas; en il Grischun a partir dal 1920 la lescha da provediment. Rietmann 2017, p. 110–111. Pertge che la cumissiun tutelara n'è betg sa decidida da plazzar signur Albin en la chasa da correcziun grischuna Realta na pon ins betg reconstruir sin fundament da las actas.

⁹ Pir il nov dretg matrimonial entrà en vigur il 1988 annullescha la posiziun predominanta da l'um en la lètg e na fa pli naginas prescripziuns en connex cun las responsabladads da las rollas. Ussa na pudeva l'um betg pli scumandar a la dunna d'avair ina professiun e na dastgava era betg pli decider sulet da tut las finanzas.

¹⁰ Rapport dal chantun Grischun, 1943, p. 111.

favuraivlamain persunas basegnusas; en las funtaunas vegen l'albiert da la famiglia Albin per part numnà «chasa poverila».

Betg tut las famiglias che vivevan en relaziuns precaras sco ils Albins vegnivan schliadas. I deva alternativas, era sche betg en abundanza. Uschia mussan autras istorgias da famiglia che cumissiuns da provediment sa stentavan per part da liberar ina famiglia d'ina abitaziun memia miserabla. Cun agid d'instituziuns d'util public sco la Crusch Cotschna Svizra procurav'ins per la famiglia letgs ed auter mobigliar. En situaziuns d'urgenza acuta, sco per exempl malsogna u accident e consequentamain perdita da gudogn, dumandav'ins organisaziuns sco il Succurs d'enviern per sustegn finanzial. Mintgatant tramettev'ins uffants malnutrids en in segiurn da recreazion per intginas emnas u intgins mais u ch'ins engaschava ina tgirunza da chasa per sustegnair ina mamma surchargiada u ch'ina proveditura s'occupava da l'administrazione da la paja. Quella giada numnav'ins quai «sanaziun da famiglia». Per pudair prender questas mesiras stueva però ina proveditura confermar ch'ils sforzs «valian la paina» e che la morala d'ina famiglia povra sa laschia puspè metter en urden. Ils umans n'avevan betg in dretg legal a talas prestaziuns da provediment da basa existenzialas. En il cas da la famiglia Albin eran ils geniturs en il decurs dals onns sa disqualifitgads moralmain uschè fitg en ils egls da las cumissiuns da provediment ch'els n'hau betg pli profità d'in tal agid. In rapport en connex cun la famiglia Albin mussa era ch'il sustegn material e las mesiras repressivas per motivs da provediment stevan fitg datiers in da l'auter sin la paletta d'acziun dal provediment public da lez temp. Il rapport relata al cumentament dals onns 1950 ch'ins «considerescha sco ordvart urgent da cumplettar resp. restaurar apparats ed auters objects dal tegnairchasa da la famiglia Albin u da schliar proximamain la famiglia».¹¹

En il temp tranter las guerras han ins debattà extendidamain davart la dumonda, schebain la segirezza sociala da famiglias en Svizra saja protegida insuffizientamain. Co garantir l'esistenza da famiglias ed uschia la stabilitad sociala? Questas debattas eran marcadas fitg da posiziuns conservativas. Ellas pretendevan sco element central da la sociedad in model da famiglia tradiziunal cun il bab sco nutrider e la mamma sco chasarina servetschaivla. Il 1945 han ins francà in uschenumnà artitgel da protecziun da la famiglia en la Constituziun federala. El incumbensava la Confederaziun da crear basas legalas per supplements da famiglia ed in'assicuranza da maternitat sco era da promover la construcziun d'abitaziuns socialas. Ma la realisaziun da las disposiziuns n'è betg gartegiada bain. Suenter la Segunda Guerra mundiala n'en ils supplements da famiglia legals betg vegnids introducids a moda unitara ed els eran unicamain in supplement da paja per il bab cun activitat da gudogn. Pir il 2009 è entrada en vigur en Svizra ina lescha naziunala davart ils supplements da famiglia. La legislaziun davart l'assicuranza da maternitat è ida en vigur pir il 2005 cun prestaziuns d'assicuranza plitost pitschnas en cumparegliazion internaziunala.

Litteratura cuntuanta

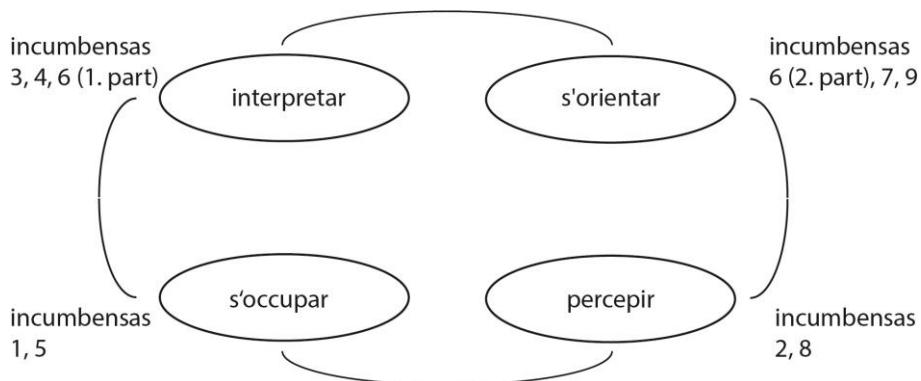
- Ursula Jecklin: «Während der Dauer ihrer Schwangerschaft liess sie es sich nicht nehmen, an der *Bsatzig* in St. Peter mitzutanzen.» Unterschiedliche Beurteilung von Müttern und Vätern ausserehelicher Kinder. En: Silke Redolfi et al. (ed.): Frauen- und Geschlechtergeschichte Graubünden, tom 4: FremdeFrau. Turitg 2008, p. 171–228.
- Nadja Ramsauer: «Verwahrlost». Kindswegnahmen und die Entstehung der Jugendfürsorge im schweizerischen Sozialstaat, 1900–1945. Turitg 2000.
- Tanja Rietmann: Fürsorgerische Zwangsmassnahmen. Anstaltsversorgungen, Fremdplatzierungen und Entmündigungen in Graubünden im 19. und 20. Jahrhundert. Cuira 2017.

¹¹ Cumissiun tutelara, ils 7 da favrer 1951 [ad indicaziuns pli exactas vegen renunzià qua per motivs da la protecziun da datas].

Approfondaziun

Ultra da las materialias cuntegnidas en il carnet da lectura survegnan las scolaras ed ils scolars l'incumbensa da sa figurar il destin e d'elavurar in giudicament areguard la decisiun da privar la famiglia Albin dals ultims quatter uffants. Per quest intent han els a disposiziun las passaschas essenzialas dal recurs redigi da l'advocat Gaudenz Canova per incumbensa dals consorti Albin e las parts tematicamain impurtontas da la decisiun negativa dal Cussegl pitschen, pia da la Regenza grischuna. Questas funtaunas èn stampadas en extracts suenter las incumbensas. Extracts pli curts sa chattan er en ils documents 3 fin 5 en il carnet da lectura. Per far in giudicament fundà da la schliaziun da la famiglia dovr'ins ils documents pli detagliads. Damai ch'i dovrà fitg bler temp d'elavurar la documentaziun, proponin nus da far ina laver da partenadi cun reparter la laver.

Cumpetenzas:

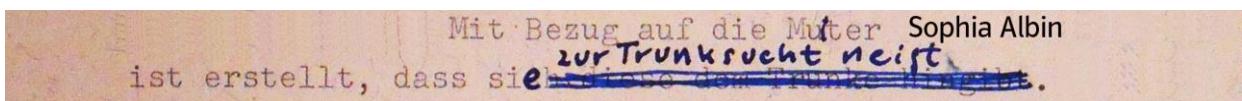

Cas 1: Famiglia Albin (num midà)

- En ils tschintg documents D1 fin D5 en il carnet da lectura p. 7s. ves'ins differentas tenutas da las auturas e dals auturs dals texts. Identifitgai quellas e citai a moda cumprimida las passaschas gistas:
 - Idea fixa da quai ch'è correct
 - Pregiudizi
 - Nunpartischantadad
 - Suspecziun.
 - D1 e D2 derivan dal medem rapport. Pertge menziuna il post da provediment da Cuira il rapport d'ina proveditura d'avant tschintg onns? Faschai suposiziuns.
-
-
-

Lavurai a partir da qua sco partenaris e reparti la lavur: insatgi s'occupa cun D6 ed insatgi cun D7 (aggiuntà sutvart).

- [En connex cun D6:] Gaudenz Canova n'è betg mo s'engaschè specificamain per la famiglia Albin, mabain en general, sche mesiras repressivas per motivs da provediment n'al parevan betg giustifitgadas (vesair la legenda da D4). Marcai en ses recurs (D6) la passascha, nua che questa tenuta resorta cleramain.
- [En connex cun D7:] D5 en il carnet da lectura è in sboz. En la decisun publitgada è vegnida surpigliada la correctura dal sboz qua sutvart: «Areguard la mamma Sophia Albin èsi cumprovà ch'ella ha la tendenza da baiver memia bler alcohol.» Ma en il sboz da la decisun dal Cussegl pitschen eri scrit oriundamain: «ch'ella baiva memia bler alcohol.»

Intercuri questa correctura e reconstrui la raschun probabla per quella.

.....

.....

.....

5. Reconstrui cumunaivlamain cun agid da D1 fin D5 en il carnet da lectura e cun D6 e D7 en quest document ils eveniments tranter il 1947 ed il 1953 en ina tabella tenor il muster suandard:

6. Elavurai D6 e D7 en laver da partenadi e reparti las lavurs. Quai signifitga che mintgina resp. mintgin analisescha ina funtauna tenor ils aspects sustants:

D6	D7	
Arguments cunter la privaziun dals uffants (en la successiun da lur impurtanza) e lur giustificaziun	Arguments per la privaziun dals uffants (en la successiun da lur impurtanza) e lur giustificaziun	
Argument: •	Giustificaziun: •	Argument: •
		Giustificaziun: •

Tenor Voss giudicament: fermezzas e deblezzas da l'argumentaziun	Tenor Voss giudicament: fermezzas e deblezzas da l'argumentaziun
Fermezzas:	Fermezzas:
Deblezzas:	Deblezzas:

7. Mettai ensemes Vossas duas lavurs e formulai cuminaivlamain in commentari davart il recurs e la decisiun en chaussa; nudai in'eventuala divergenza d'opiniuns tranter Vus.
-
-

8. Nudai tge retschertgas e tge documents che pudessan gidar Vus en cas d'ina perscrutaziun pli approfondada per consolidar anc pli fitg Voss commentari e Voss giudicament.
-
-

9. As preparai per preschenttar a Vossa classa il destin da la famiglia Albin e Voss giudicament. Da las funtaunas e da las ulteriuras materialias pudais Vus retrair material illustrativ.

Documents

D6 Argumentaziun dal recurs da l'advocat Gaudenz Canova

Ses recurs al Cussegl pitschen (Regenza) dals 26 d'avust 1953 cunter la privaziun dals uffants argumentescha Canova suandantamain:

6

II. Argumentaziun:

1. Josef Albin è vegni avugadà da lez temp ensemencun sia dunna, perquai che la CT supponiva ch'el saja in simulant e mitschafadias e saja perquai vegni cun sia famiglia en ina situaziun d'urgenza. Igl è però sa mussà che l'um era deplorablamain propri malsaun e ch'el ha savens stui interrumper la lavour pervi da sia malsogna. El pativa oriundemain d'ina pneumoconosia betg remartgada dals medis, da la quala è sviluppada pli tard ina tuberculosa dals pulmuns, da la quala el patescha anc oz.

da lez temp:
1947

CT: cumissiun
tutelara

pneumoconosia: malsogna chaschunada tras la respiraziun cuntuada da pulvra (tud.: Staublunge).

2. A l'emprima malgiustia è suandada ina seconda. Empè da gidar il bab da famiglia malsaun a nutrir sia famiglia, han ins prendi davent a la mamma 4 da ses 8 uffants ed als ha plazzà en lieus nunenconuschents. Ins po engraziar mo a las retschertgas stentusas da l'um ch'ils geniturs san oz, nua ch'en quels uffants.

3. Cun il conclus dals 28 da mars 1953 dueva l'entira famiglia Albin vegnir schliada ed ils 4 ulteriurs uffants medememain vegnir plazzads extrafamigliarmain. Cunter quest conclus avain nus fatg recurs cun l'inoltraziun dals 9 d'avrigl 1953 tenor il termin. Cunquai che nus n'avain betg gi la pussaivladad da prender invista en las actas pervi dal curt termin da recurs da 10 dis, avain nus giavischà d'avair la pussaivladad da replitgar e d'obtegnair las actas cun la consultaziun da la CT sin noss recurs. A quest giavisch n'han ins betg dà suatientscha. Dal rest renviain nus en connex cun il fatg a l'argumentaziun da noss recurs tar la giunta da la dretgira districtuala dals 9 d'avrigl 1953. Nus As suppligtgain da resguardar questa acta da recurs era dal punct da vista giuridic sco part integranta dal recurs dad oz.

replitgar: responder ad in argument

4. Cun la decisiun contestada dad oz da la giunta da la dretgira districtuala X. ha l'emprima instanza da recurs refusà noss recurs senza far lungas ed ha approvà la mesira da la CT E. Ella sa basa exclusivamain sin in eveniment a nus nunenconuschent dals 28 da fanadur 1953. Ins pretenda che dunna Sophia Albin haja dà stgandel pervi da sturnadad, uschia ch'il president da la CT haja stui trametter ella sin ordinaziun dal medi districtual dr. Valentin Theus en la Chasa da cura e da tgira Beverin. En ses sang hajan ins constatà ina concentraziun d'alcohol dad 1,7%, quai correspundia ad ina sborgna mezgreva.

Nus constatain qua ch'i n'è mai veginida fatga en la decisiun anteriura da la CT ed enfin ussa la reproscha d'alcoholissem a dunna Albin. Nus constatain plinavant che questa sturnadad apparenta, sin la quala la CT basa ussa sia disposizion dals 3 da mars 1953, duai esser capitada pir il fanadur 1953. Entaifer il curt termin da recurs n'avain nus betg gi la pussaivladad d'examinar quest incident curius e da constatar las circumstanzas respectivas. Differentas chaussas pon veginir supponidas. I n'è schizunt betg exclus che quest incident è veginì provocà cun intenziun. I fiss almain stà l'obligaziun da la giunta da la dretgira districtuala da dar la pussaivladad a dunna Albin ed a ses advocat da prender posiziun areguard questa greva renfatscha e d'instradar insclement precis dal cas.

Gia en noss recurs a la giunta da la dretgira districtuala avain nus crititgà las metodas dal president da la CT E., il qual ha tramess spiuns per surveglier la moda da viver da dunna Albin e che ha lura inculpà la dunna sin fundament d'indicaziuns nunvairas resp. nunprecisas da viver a moda maledeschenta, senza esser abel da cumprovar questa inculpaziun cun in sulet indizi, nundir cun in mussament. Perquai na pudain nus betg ans dustar cunter l'impressiun ch'ins ha era duvrà en connex cun l'incident dals 28 da fanadur 1953 metodas che n'en betg lubidas.

5. Tenor nus n'èsi betg permess da trair a la lunga uschè ditg il tractament d'in recurs per chattar posteriuramain pendente lite in argument per la decisiun contestada e quai a moda dal tuttafatg partischanta. Legalmain n'èsi betg permess da prender in conclus sin fundament d'ina pretensiun e d'in fatg supponì che duai esser capità pir suenter avair fatg recurs e davart il qual la persuna pertutgada n'ha betg pudi prender posiziun. En la decisiun da l'autoritatda recurs na dastgan veginir resguardads nagins incidents e nagins fatgs supponids, en connex cun ils quals la persuna inculpada n'è betg veginida tadlada e cunter ils quals ella n'ha betg gi la pussaivladad da sa defender. In tal proceder ha senza dubi da far cun la refusa da l'udida giuridica. I fiss tgunschamain pussaivel che terzas personas han surpledà dunna Sophia Albin, che n'è betg ina bavadra, da svidar in magiel cun in cuntegn nunconuschent e ch'ins l'ha mess uschia cunter sia voluntad e senza ses savair en in stadi da sturnadad! Talas chaussas èn già capitadas pliras giadas per spira lumparia. Quai po esser capità qua cun nauscha intenziun cun l'intent da dar en maun a la CT E. in'arma cunter la recurrenta. La persuna ch'è stada abla da surveglier la chasa a T. notgs en e notgs ora per pudair accusar dunna Albin, na sto betg smirveglier, sch'ins la considerescha era sco abla da construir autramain mussaments cunter ella.

pendente lite: en ina procedura pendente

6. Nus giavischain qua explicitamain d'intercurir conscienu samain l'incident dals 28 da fanadur 1953 e d'ans dar la pussaivladad da prender posiziun en chaussa. Ins sto surtut examinar, sche dunna Albin è propi dependenta d'alcohol u sch'i sa tracta d'in cas singul. Senza dubi na pon ins betg deducir in regl da baiver sin fundament d'ina sturnedad singulara, casuala e mezgreva, era betg sch'ins n'ha betg manipulà la situaziun cun metodos illegalas. I po capitar ch'ina signura che baiva fitg darar bavrondas alcoholicas, survegn d'ina occurrenza particulara ina sborgnetta, senza che insatgi veginss sin l'idea da l'inculpas sco alcholicra ubain d'ordinar ina prova dal sang per pudair mesirar la concentrazion d'alcohol e da la tramerter en ina chasa da cura e da tgira. Sche l'examinaziun avess da mussar che dunna Albin è effectivamain alcholicra e ch'ella ha pers cun ses cumportament il dretg da tgirar ses uffants, n'avain nus sa chapescha naganas objecziuns cunter las mesiras prendidas. Uscheditg che quai n'è però betg segir e na po betg veginir cumprovà irreproschablamain, n'èsi betg giustifitgà da privar ina mamma da ses uffants e da ses dretg natural il pli sontg. La povradad suletta na dastga esser nagan motiv da tractar ina mamma mender ch'ina mamma che deriva d'uschenumnads circuls bainstants.

Cun perfetga stima
per ils consorts Albin:

Agintas:

decisiun contestada,
copia dal recurs.

Brev recumandada.

Canova fa las suandardas pretaisas da dretg:

I. Pretaisas da dretg:

1. Abolir la decisiun contestada e laschar ils uffants als consorts Albin en la tgira da la mamma.
2. Dar l'instrucziun a la CT E. da procurar che la famiglia Albin possia abitar en cundiziuns adequatas e ch'ins la mettia a disposiziun ils meds existenzials necessaris.

Archiv dal stadi dal chantun Grischun, III 15 i, fatgs d'avugadia, recurs [ins desista da far indicaziuns pli exactas per motivs da la protecziun da datas].

D7 Consideraziuns dal Cussegli pitschen en connex cun l'argumentaziun da sia refusa dal recurs, ils 5 da november 1955

7

Trais mais suenter che Gaudenz Canova ha inoltrà il recurs cunter la privaziun dals uffants ha il Cussegli pitschen decis da refusar il recurs. Ils quatter uffants giuvens da la famiglia Albin èn vegnids pazzads extrafamigliarmain e quai a moda definitiva.

Consideraziuns:

Ins ha avugadà ils recurrents ed els na possedan era betg la pussanza dals geniturs per lur uffants. Sco che la preinstanza dilucidescha cun raschun avess l'avugà tenor l'art. 405 CCS en quel cas dad el anor il dretg da disporer il plazzament dals uffants, uschenavant ch'en avant maun avunda motivs. En il cas preschent ha la cumissiun tutelara prendi il conclus concernent quest plazzament. Ins sto verifitgar, sche questa mesira è giustifitgada u betg. Ins sto menziunar ch'il bab Josef Albin patescha gia dapi in lung temp da tuberculosa e ch'el sa chatta pervi da quai a Tavau. El n'è damai betg abel da tgirar e d'educar ils uffants. Il fatg ch'ins al considerava antruras sco simulant, malgrà ch'el era malsau, na mida nagut vi da la situaziun. Areguard la mamma Sophia Albin èsi cumprovà ch'ella ha la tendenza da baiver memia bler alcohol. Pervia dal consum excessiv d'alcohol ha la dunna stui vegnir tramessa sin instrucziun dal medi districtual en la Chasa da cura e da tgira Beverin. D'in rapport da questa instituziun davart dunna Sophia Albin vegr ins a savair tranter auter il suandard:

«... Dunna Albin è creschida si en relaziuns povras, è stada ina nauscha scolara ed ha stui repeter en scola 1-2 classas. Suenter avair terminà la scola ha ella lavurà en in pèr plazzas sco servienta. A nus n'èsi però betg reussì da far in maletg objectiv dal cumportament durant quel temp. Cun 21 onns ha ella maridà per sforz l'um actual che ha dapi ca. 1 onn ina malsogna dals pulmuns, che vala sco mitschafadias e ch'è prechastià. Dapi intgins onns viva la petenta - al cumenzament cun ses otg uffants - a T. ed è dada en egl a la cumissiun perquai ch'ella na fascheva nagut, perquei ch'ella frequentava umens e perquai ch'ella baveva. En cas d'admoniziun duai ella esser stada garmadia ed inaccessible. Cura ch'ella è vegnida retschavida en nossa instituziun, era dunna Albin cleramain alcoholisada. Ella discurriva en ina lingua fitg sfranada e vulgara. Nus avain gi grondas stentas da la manar en la partizion. Pli tard è ella dentant sa cumportada detg bain en l'instituziun ed ha adempli en urden tut las lavurs ch'ella ha survegni. Durant tut las consultaziuns medicinalas ha ella smanzegnà e contestà tut quai ch'ins n'ha betg pudi demussar. Ella na vuleva betg sa regurdar da l'enguladitsch, per il qual ella è vegnida chastiada il 1943 e la participaziun ad in delict moral il 1947, il qual ins ha però mess ad acta, ha ella snegà. Ses consum d'alcohol bagatellisescha ella ed ella ha adina gi stgisas per negliger ses perchasa ed ils uffants.

Sin fundament da las investigaziuns constatain nus che dunna Albin è ina psicopata cleramain debila e labila cun pauca voluntad e cun la tendenza da baiver memia bler alcohol.

Sco «psicopatia» designav'ins pli baud in «disturbi dals sentiments e da la veglia».

Senza mesiras exista il privel d'ulteriura negligentscha ed ins sto supponer che la petenta crudass baud u tard en la prostituziun. Suenter che l'avugadaziun d'antruras n'ha mussà nagin success, ston ins ussa cussegliar da la tramerter en ina chasa da correcziun per circa 1-2 onns. ... »

Sut questas cundiziuns para la privaziun dals uffants disponida da la Cumissiun tutelara dad E. giustifitgada. Perquai ston ins refusar il recurs e confermar la sentenzia da la preinstanza en tut las parts.

Las pli novas infurmaziuns en connex cun dunna Albin retratgas dal Departament da giustia e da polizia en la chasa da cura e da tgira mussan ch'ella è sa meglierada in pau l'ultim temp, però mai uschia ch'ins pudess confidar ad ella gia oz ses quatter uffants; renconuschi:

1. Il recurs dals consorts Josef e Sophia Albin cunter la sentenzia da la giunta da la dretgira districtuala dals 10./16 d'avust 1953 vegn refusà.

2. Ins desista d'ina imposiziun dals custs.

q.v.d. ch'ils accusaders na ston surpigliar nagins custs

3. Communicaziun a l'advocat dr. G.

Canova, Cuira, per mauns dals recurrents, a la giunta da la dretgira districtuala X. cun restituir ils deposits, a la cumissiun tutelara E. cun consegnar las actas ed al Departament da giustia e polizia cun restituir las actas.

Archiv dal stadi dal chantun Grischun, III 15 i, fatgs d'avugadia, recurs [ins desista da far indicaziuns pli exactas per motivs da la protecziun da datas].

2. Uschi Waser: ina victima da l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» senza protecziun

Infurmaziuns objectivas

En la vita dad Uschi Waser sa mussan aspects centrals da las mesiras repressivas per motivs da provediment. Sia istorgia avain nus tschernì per dus motivs: per l'ina mussa ella co che la gruppera dals Jenics è vegnida persequitada specificamain. Per l'autra tematisescha sia istorgia l'abus, la disditga da la giustia ed il trauma sco consequenza da l'invista en las actas. Quai èn champs fitg sensibels. Uschi Waser fa laver publica e raquinta sia istorgia per dar ina vusch ad autras personas pertutgadas che na pon betg far quai. Da quai profita era quest chapitel. Nus engraziain ad Uschi Waser ch'ella dat a nus in'invista en ses sentiments, en sia vita ed en sias actas!

Il cumentzament da la vita dad Uschi Waser è stà difficil per plirs motivs. Ella è naschida il 1952 sco uffant illegitim, quai ch'era da quel temp in grev stigma. Uffants illegitimis e lur mammas valevan sco deviazions socialas. Ins svalitava els moralmain (als babs na vegniva per il solit reproschà nagut) ed els eran dischavantagiads legalmain.¹² Plinavant ha Uschi Waser ertà sur sia mamma l'appartegnientscha als Jenics. Ils Jenics (pievel viagiant) èn ina minoritat sociala ch'è sa sviluppada a partir dal temp medieval d'ina gruppera da la populaziun eterogena da personas senza domicil stabel sco mastergnants, commerziants, murdieus ubain exiliads viagiants.¹³ Il 19avel e 20avel tschientaner ha la Regenza cumentzà a cumbatter pli e pli la moda da viver jenica. En in stadi naziunal burgais modern considerav'ins ina vita senza domicil stabel sco sutsviluppada e nuncivilisada. Ins difficultava per exemplu la cumpra da patentas da chasegliader ed ha cumentzà sia il 19avel tschientaner a prender davent ils uffants. I deva era leschas che sa drizzavan directamain cunter ils Jenics. Uschia cunteneva per exemplu la lescha da provediment grischuna dal 1920 la categoria speziala «vagants» per pudair internar tschertas personas en ina chasa da correzzion. Il 1924 ha il Grischun introduci in «credit da vagants» per promover la domiciliaziun da famiglias jenicas. Quel hai dà fin il 1978.¹⁴

L'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» da la fundaziun Pro Juventute

Ina trista culminaziun ha il cumbat cunter la moda da viver jenica cuntanschì cun l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» che la fundaziun Pro Juventute ha gestiunà dal 1926 fin il 1973. L'iniziant da «l'ovra d'agid» e stà Alfred Siegfried (1890–1972). L'antierur scolast l'ha era timunà plirs onns. Pervi da l'abus sexual d'in scolar avev'ins relaschà el da la scola. En total ha «l'ovra d'agid» prendì davent 586 uffants da lur famiglias. Spezialmain blers derivavan dal Grischun, 294 en total.

Las privaziuns d'uffants sa basavan legalmain sin il Cudesch civil svizzer dal 1912. Quel pussibilitava da privar ils geniturs da lur autoritat e da pazzar extrafamigliarmain uffants «periclitads» e «negligids».¹⁵ Siegfried e ses collauraturs avevan però finamiras anc pli extremas: la moda da viver jenica u viagianta n'era en lur egls betg mo il motiv per la negligentscha, la

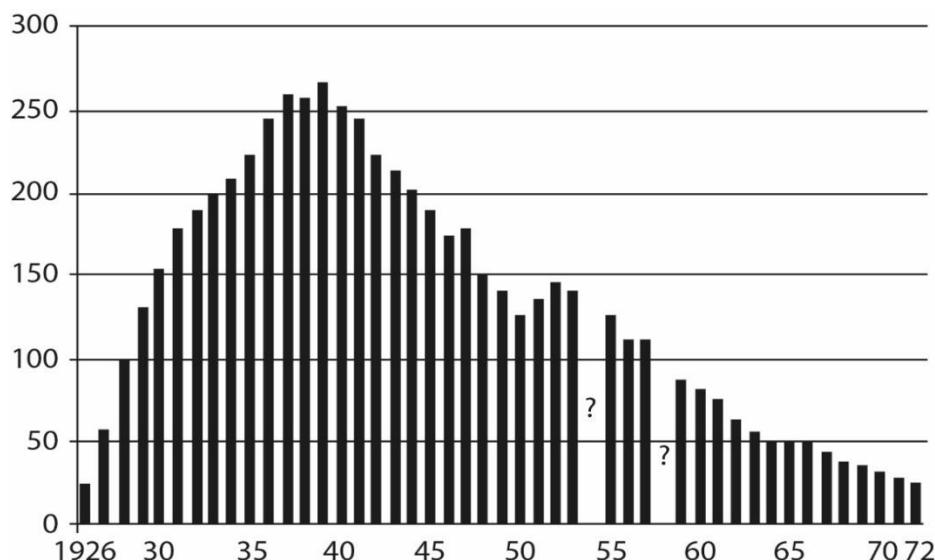
¹² Uschia ertavan uffants illegitimis pli pauc che lur fragliuns. Plinavant vegnivan els per regla avugadads, perquai ch'ins cartevo che las mammas na sajan betg capablas d'exercitar il dretg da tgira dals uffants genituriel. Pir il dretg da l'uffant revedì l'onn 1978 ha aboli la differenziazion tranter uffants naschids ordaifer e tals naschids entaifer ina lètg. Mammas betg maridadas pudevan far valair lur dretg da tgirar lur uffants. Missiva dal Cussegl federal a l'Assamblea federala davart la midada dal Cudesch civil svizzer dals 5 da zercladur 1974. En: Fegl uffizial federal 1974, tom II, p. 5–13.

¹³ En il decurs dal temp è sa sviluppada in'atgna cultura ed in'atgna lingua, il jenic. Quella sa cumpona da parts linguisticas modifitgadas d'autras linguas sco era d'agens pleuds, per exemplu «Flossling» per pesch ubain «Hitzling» per pigna. Oz vivan en Svizra var 30'000 Jenics. Cunzunt la stad vivan intgins anc ina vita da viagiante molan cunteles, fan commerzi cun rauba veglia u lavurs da mantegniment. www.stiftung-fahrende.ch.

¹⁴ Fatgs davart ils Jenics e la «politica da vagants» en il Grischun vesair: Dazzi, Galle, Kaufmann, Meier 2008, Galle 2016, p. 234–254.

¹⁵ Cump. era las infurmaziuns cumplementaras areguard la famiglia Albin, p. 5s.

povradad e la criminalitat; cun la privaziun d'uffants vulevan els eliminar la moda da viver jenica. Cun ina fervenza che para dal punct da vista actual terribla è Siegfried sa mess a la lavour per educar uffants jenics en chasas d'uffants ed en famiglias da tgira, sinaquai ch'els daventian burgaisas e burgais assimilads «cun domicil stabel». El sez era l'avugà da blers uffants, uschia era da la mamma dad Uschi Waser e pli tard dad Uschi Waser sezza.

Dumber d'uffants en tgira da l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» tranter il 1926 ed il 1972. Spezialmain bleras mesiras han ins ordinà en il temp tranter las guerras (grafica: Leimgruber/Meier/Sablonier 1998, p. 36).

Alfred Siegfried e ses collavuraturi argumentavan cun ina maschaida da biologia ereditara e da teoria dal milieo: ils Jenics sajan engrevgiads ereditarmain ed «inferiurs», tuttina possian ins empruvar da prender ils uffants or da lur milieo e d'als educar da nov. Paradoxamain han blers uffants uschia fatg tras in'odissea che ha manà els d'ina plazza da tgira a l'autra. Perquai che paucs famiglias eran prontas da dar albiert ad in «uffant vagant», ha «l'ovra d'agid» la finala plazzà la gronda part dals uffants en chasas d'uffants e da correcziun cun l'argumentaziun ch'els hajan «in caracter difficil». Pli tard han els lavourà sco forzas da lavour bunmartgadas en l'agricultura, sco servientas en manaschis da famiglia u sco lavurers en fabricas. Mo paucs han fatg in emprendissadi.

«L'ovra d'agid» na pudeva betg privar d'atgna forza ils uffants da las famiglias. Ella era dependenta che las autoritads localas, communalas e tutelaras collavurian, pertge che mo quellas pudevan decider uffizialmain la privaziun d'in uffant. Perscrutaziuns pli recentas mussan ch'i na reussiva savens era betg a Siegfried ed a ses collavuraturi da realisar in plazzament extrafamigliar aspirà. Ponderaziuns umanas giugavan savens ina rolla pli pitschna che per exemplu la tema ch'i resultian gronds custs per la vischnanca obligada da porscher sustegn. Era la populaziun gidava a mantegnair la practica da privaziun d'uffants. La finala era la Pro Juventute, sut il patrunadi da la quala operava l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse», ina fundaziun respectada lunsch enturn e ch'ins sustegneva gugent cun donaziuns.

Opposiziun ed elavuraziun

Blers geniturs jenics pertutgads han fatg opposiziun. Intgins han recurrì fin devant il Tribunal federal. Ils blers recurs n'han però già nagin success – cun excepcziun da paucs cas. Il Tribunal federal sa basava sin las actas unilateralas e stigmatisantas che Alfred Siegfried inoltrava. Il cumenzament dals onns 1970 han mammas jenicas la finala chattà suatiensch da schurnalista grischun Hans Caprez. En la gasetta *Der Beobachter* ha el publitgà plirs artitgels critics. Retrospectivamain raquinta el: «In di steva ina dunna gritta en mes biro ed ha raquintà d'eveniments che jau n'avess betg pensà ch'i sajan pussaivels. [...] La dunna jenica Theres Huser m'ha raquintà che l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» da la fundaziun Pro

Juventute haja prendì davent ad ella ils onns 1950 tschintg uffants. Dunna Huser aveva contestà quai fin davant il Tribunal federal, ma senza success. Quai ston ins s'imaginar: la Pro Juventute era ina fundaziun bainvisa, da la quala fascheva part tut la burgaisia, dal cusseglier federal fin al directur da banca – ed ussa steva qua ina «zagrendra» e metteva en dumonda questa instituziun. [...] Uschia hai jau publitgà l'avrigl 1972 l'emprim artitgel «Fahrende Mütter klagen an». [...] Cun quel hai jau furà en in vesprer: tut ils scolasts e l'auta burgaisia che sustegnevan la Pro Juventute han protestà. Plirs millis han disditg lur abunament. [...] Per chattar ulteriurs cas sun jau i en lieus, nua ch'ins inscuntra Jenics. Jau sun stà a las fieras a Cuira, Glion e Tusaun, jau sun sesi en ils buffets da las staziuns da Winterthur fin a Son Gagl. Ma blers na vulevan betg s'exprimer, els avevan tema da repressiuns¹⁶ Sin fundament dal squitsch public ch'igl ha lura tuttina anc dà, ha «l'ovra d'agid» stuì smetter il 1973 cun sia activitatad.

A partir dals onns 1980 èn vegnids a la glisch adina dapli detagls da l'istorgia da l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse». Davart quai di Hans Caprez: «A partir da la mesadad dals onns 1980 è la situaziun sa midada radicalmain. Il secretari da la Pro Juventute da quella giada, Werner Stauffacher, è s'annunzià tar mai e m'ha ditg che sia nauscha conscienza al tormentia. Jau al hai inscuntrà en il secretariat central a Turitg. El m'ha manà en il tschaler. Là sa chattavan tut las actas secretas da «l'ovra d'agid». L'ovra aveva nudà minuziusamain mintga piculezza. Ultra da quai devi genealogias da famiglias jenicas, dossiers cun rapporti da visita ed expertisas psichiatricas dubiusas. Ma quai che m'ha grittentà il pli fitg èn las brevs e cartas ch'ils uffants avevan scrit als geniturs e viceversa. Questa posta, tranter auter dissegns d'uffants e fotografias, aveva la Pro Juventute simplamain retegnì. Uschia avev'ins vulì destruir durablamain las famiglias ed impedir mintga contact.»¹⁷

Era las persunas pertutgadas han survegnì invista en lur actas. Uschi Waser è stada ina da las emprimas che ha pudì prender invista en sias actas da la Pro Juventute. Ad ella èsi era reussì da survegnir invista en las actas dal process penal ch'ins aveva elavurà en il rom dal process giudizial pervi d'abus sexual cunter ses padraster. L'invista en questas actas è daventà il mender che Uschi Waser aveva fatg tras fin lura.

Il 1986 è il president da la Confederaziun Alphons Egli sa perstgisà per la participaziun finanziala da la Confederaziun a l'ovra d'agid «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse», il 1987 sa perstgisa era la Pro Juventute.

Oz discutescha la perscrutazion quant enavant che l'activitat da «l'ovra d'agid» sto vegnir valitada sco genocid cultural en il senn da la Convenzion dal dretg internaziunal da las Naziuns unidas.¹⁸ L'argument è il suandard: era sche Alfred Siegfried, ses collavuraturs e sustegnidars n'avevan betg en mira d'extinguer fisicamain e da mazzar ils Jenics, avevan els tuttina la finamira da destruir – sistematicamain e cun sustegn statal – la moda da viver e la cultura d'ina minoritad sociala. Posiziuns cun in auter accent argumenteschan che las cumissiuns tutelaras che han decis da privar ils geniturs da lur dretg da tgira dals uffants faschevan quai darar cun la finamira explicita da far svanir dal tuttafatg la moda da viver jenica. Plinavant vegn explitgà che las cumissiuns tutelaras e da provediment sco er outras organisaziuns han ordinà millis privaziuns d'uffants er ordaifer l'acziun «Kinder der Landstrasse» e che schliaziuns da famiglias eran fitg derasadas en il context da la politica da provediment e dal cumbat cunter la povradad da quella giada; ma quai senza la finamira specifica supplementara da far svanir ina minoritad sociala.

¹⁶ Der Beobachter, ils 4 da matg 2012.

¹⁷ Der Beobachter, ils 4 da matg 2012.

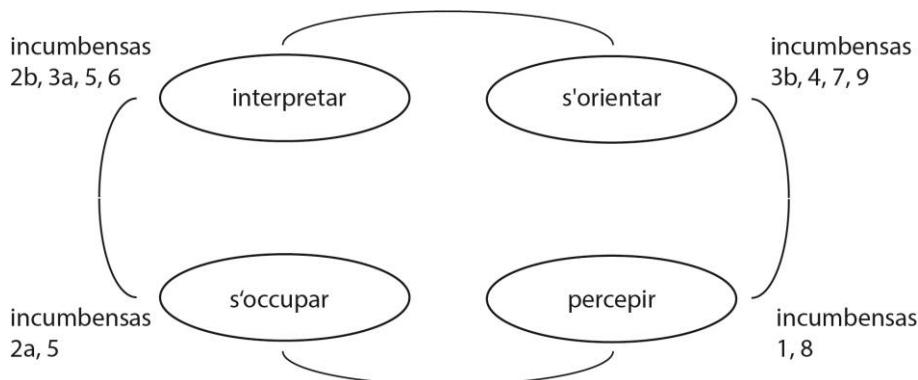
¹⁸ Galle 2016, p. 653; Lukas Gschwend: Das «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» der Pro Juventute – ein Fall von Völkermord in der Schweiz? En: Andreas Donatsch, Marc Forster, Christian Schwarzenegger: Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte. Festschrift für Stefan Trechsel zum 65. Geburtstag. Turitg 2002. 373–392.

Litteratura cuntuanta

- Sara Galle, Thomas Meier: Von Menschen und Akten. Die Aktion «Kinder der Landstrasse» der Pro Juventute. Turitg 2009, p. 194–205 (DVD cun intervista).
- Sara Galle: Kindswegnahmen. Das «Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse» der Stiftung Pro Juventute im Kontext der schweizerischen Jugendfürsorge. Turitg 2016.
- Walter Leimgruber, Thomas Meier, Roger Sablonier: Das Hilfswerk für die Kinder der Landstrasse. Historische Studie aufgrund der Akten der Stiftung Pro Juventute im Schweizerischen Bundesarchiv. Berna 1998.
- Guadench Dazzi, Sara Galle, Andréa Kaufmann, Thomas Meier: Puur und Kessler. Sesshafte und Fahrende in Graubünden. Baden 2008.
- www.stiftung-fahrende.ch.

Approfundaziun

La reconstrucziun dal temp da giuentetgna dad Ursula Hartmann^{*19} vegn tematisada cunzunt sin il stgalim secundar I. Ins parta qua da l'idea che las scolaras ed ils scolars dal stgalim secundar II han chapì il text da lectura davart il destin dad Uschi Waser. Perquai s'occupan els qua a moda focussada cun l'ovra d'agid «Kinder der Landstrasse» da la Pro Juventute. Quest tema, collià cun l'istorgia svizra e generala dal 20avel tschientaner, stat en il center.

¹⁹ Il num da famiglia dad Uschi Waser sco nunmaridata è anonimisà per motivs da protecziun da datas.

Cas 2: Uschi Waser

1. L'administraziun da «l'ovra d'agid» ha resumà las staziuns da l'avugadada Ursula Hartmann* sin cartas da chartun (D10 plinengiu).

Nudai intginas observaziuns en connex cun ses proceder:

.....

2. a. Intcuri quant enavant ch'il titel «Ina matta amiaivla, ma ...» sa manifestescha en ils quatter documents D1 fin D4 en il carnet da lectura p. 11.

D...	«Ina matta amiaivla, ...»	«... ma»
1		
2		
3		
4		

- b. Tge resalvas envers Ursula n'han eventualmain da far nagut cun ses cumportament concret? Formulai supposiziuns.

.....

3. Alfred Siegfried, l'avugà dad Ursula, ha era infurmà la publicitat davart l'activitat da l'ovra d'agid «Kinder der Landstrasse». En ina broschura dal 1943 declera el, pertge ch'i dovrà mesiras severas per cumbatter la «vagantitad»: «Tgi che vul cumbatter cun success la vagantitad sto empruvar da destruir l'unioн dal pievel viagiant, el sto, uschè dir che quai po tunar, stgarpar dapart la cuminanza da famiglia. I na dat nagina altra via. Sch'i na reussescha betg da far star ils singuls members per sasezs, als surprenda baud u tard lur stirpa; tut quai ch'ins ha fatg per els è pers.»

Alfred Siegfried: Über die Bekämpfung der Vagantität in der Schweiz. En: Mitteilungen des Hilfswerkes für die Kinder der Landstrasse, nr. 28, sett.. 1943, p. 4

- a. Mettai questa decleraziun en connex cun D9, eventualmain era cun D10.

.....

b. Dal temp che questa decleraziun è vegnida fatga, persecutava er il reschim naziunalsocialistic umans senza domicil fix (Sinti e Roma). Tgenina è però la differenza tranter la persecuziun naziunalsocialistica e l'ovra d'agid da la Pro Juventute?

1.

2.

3.

4. Alfred Siegfried ha fundà «l'ovra d'agid» en il rom da la Pro Juventute e l'ha timunà 33 onns fin ch'el è vegni pensiunà (1959). È el la suletta persuna responsabla? Resguardai D9 per far Vossas ponderaziuns.

.....
.....

5. La giustia (pia las dretgiras) n'èn betg stadas involvidas en ils plassaments extrafamigliars d'uffants e da giuvenils. Dunna Waser vul però tuttina che la rolla da la giustia vegnia sclerida en quel connex. Ella sa basa sin sias experientschas (D5 e D6). Co argumentescha ella? Consultai il text da lectura sin p. 10.

.....
.....
.....
.....

6. Cumparegliai D7 cun il text da lectura sin p. 10. Resguardai las funcziuns respectivas dals dus generis da text.

.....
.....

7. Tge ulteriurs documents ed infurmaziuns avessas Vus gugent en connex cun il destin da dunna Waser?

.....
.....

8. As preparai per preschentar curtamain a Vossa classa il destin dad Ursula e Voss giudicament. Da las funtaunas e da las ulteriuras materialias pudais Vus retrair material illustrativ.

Documents

D8 Brev d'ina proveditura districtuala ad Alfred Siegfried en connex cun la matta che vegn pli tard la mamma dad Ursula Hartmann, Klärli «Klärlis» Hartmann (num midà)

8

Lantsch, ils 10 da matg 1949.

Uffizi da provediment districtual
Alvra

Signur Dr. Siegfried,
Secretariat central da la Pro Juventute,
Seefeldstrasse 8,
T u r i t g .

Pert.: Famiglia Oskar Hartmann-Moser, da Vaz.

Stimà signur docter,

Per che Vus vesias che la chaussa cun la famiglia na paussa betg, As tramet jau ina copia da l'ultima mesira da la cumissiun tutelara. Ella sa cloma:

Il president da la Cumissiun tutelara dal circul d'Alvaschagn dispona sa basond sin la disposizion presidiala dals 14-4-1949 applitgond l'art. 62 LI dal CCS:

1. Ins privescha Hartmann-Moser Oskar e sia dunna Rosa dal dretg d'incassar dabun da paja per la figlia Klärli Hartmann.
2. L'administraziun da la paja surpiglia la proveditura districtuala dunna Nadig, Lantsch.
3. Ins duai refusar visitas dals geniturs a lur figlia Klärli e mintga contact cun ella è scumandà.
4. En cas da greva resistenza duain ins far diever da la pussanza da la polizia.
5. A chaschun da la proxima sesida decida la cumissiun tutelara davart la privaziun da la pussanza dals geniturs.

Mon, ils 7 da matg 1949, Cumissiun tutelara dal circul dad Alvaschagn: Alfons Albertin.

Igl è precedida ina disposizion presidiala, perquai che jau hai stui plassar la figlia a moda acuta. Quella era scappada dals geniturs, perquai ch'ins aveva dà fridas ad ella. Uss emprov jau da pudair tiers las autoritads e l'avugadia sco in sprer las giaglinas. Speranza essan nus prest uschè lunsch che nus pudain tramerter a Vus l'entira societad ! -

Cun amiaivels salids
Uffizi da provediment districtual Alvra
B. Nadig

Nb.: Klärli è il terz vegl uffant dad 11 uffants, oz ha ella 17 onns.

D9 Brev da signur dr. Alfred Siegfried al secretari districtual da la Pro Juventute a Rüti ZH, nua che Ursula Hartmann è naschida.

9

FA XIV S/Zi

Turitg, ils 12 da mars 1953

Signur Emil Jucker
Secretariat districtual da la Pro Juventute
Schlossberg-Rüti /ZH

Stimà signur Jucker,

Jau ma lubesch d'As infurmar davart il suandard en connex cun l'uffant Maria Ursula Hartmann, uffant illegitim da Klara Hartmann da Vaz:

La famiglia Hartmann è, sco che Vus savais già, ina stirpa viagianta da Vaz. Tuttina sco las autoritads localas essan nus fitg interessads da sanar gist questa famiglia. Jau sun l'avugà da 7 uffants dals Hartmanns. (Era dad in otgavel naschi dacurt vegn jau a daventar avugà.) Tut quests uffants han ils geniturs bandunà; els han surlaschà els a la chasa d'orfens da Vaz e n'èn betg pli s'empatschads dad els. Cunquai ch'els èn normals quai che reguarda il spiert e plitost facils da manar, sperain nus d'als pudair educar uschia ch'els mainan sco creschids ina vita stabla.

Suenter ch'ins ha cumenzà empermettentamain in'educaziun posteriura en questa famiglia cun impunder blers daners e bler engaschi personal ston ins per tut pretsch evitar che sa sviluppia sur in uffant illegitim da la sora la pli veglia da quests uffants ina nova margotta da la vagantitad.

Tenor mias experientschas cun questa glieud (fin ussa hai jau tgirà var 600 uffants da talas famiglias) èsi da quintar che Klara Hartmann vegn prest a vegnir ensemen cun in auter vagant e ch'ella vegn a vulair prender davent l'uffant dal lieu da tgira actual. Probablamain na vegn ella era betg a mantegnair ditg domicil a Rüti. Perquai propon ed intimesch jau da surveglier fitg attentamain questa relaziun e d'evitar en mintga cas che Klara possia prender davent ses uffant dal lieu actual. Sch'ella banduna la vischnanca, fissi il meglier da delegar l'avugadia ad Alvaschagn, Mon/GR, nua ch'ins ma numnass automaticamain avugà da l'uffant.

Da las smanatschas naïvas da Klara Hartmann hai jau natiralmain uschè pauca tema sco Vus; sche jau tadlass sin talas tuppadads, avess jau già daditg ina psicosa da tema. Quellas smanatschas han circa tanta valur sco quella ch'ins veglia sa suicidar.

Cun amiaiveis salids

Voss

sig. dr. Siegfried

**D10 Emprima pagina da la documentaziun da survista da la Pro Juventute
davart las actas dad Ursula Hartmann**

10

HILFSWERK FUER DIE KINDER DER LANDSTRASSE.
Resumaziun.

Num: Hartmann M. Ursula dal: ill. da Klara

ill.=illegitim

Lieu d'origin: Vaz

Data da naschientscha: ils 13 da decembre 1952

Las actas sa chattan en mappas da classificaziun nr. _____

Data:

12-3-52 Ils 13-12 ha Klara Hartmann parturi in uffant illegitim, Maria Ursula. Nus infurmain signur Jucker, procuratur da giuvenils a Rüti, da noss grond interess d'avugadar quest uffant, per ch'el na crodia betg en la vagantitad.

2-6-53 Dal rapport final dal procuratur, signur Jucker, vegn ins a savair che Maria Ursula è l'emprim veginida tgirada per curt temp da dunna Wegmann, Drei Eichen, Rüti e ch'ella è lura veginida tar sora Hedy Egli. La mamma lavura sco cromra e prenda l'uffant la dumengia tar ella. Ella paja punctualmain ils custs da sustegniment. Ins dumonda d'abolir la curatella e da numnar dr. Siegfried sco avugà.

16-6-53 Dunna Hartmann ha udi che ses uffant dua ja veginir mess sut avugà da signur dr. Siegfried e sa dosta cunter questa intenziun. Ella possia guardar sezza da ses uffant ed en cas che saja necessaria in'avugadaziun proponia ella insatgi da ses parents. La Cumissiun tutelara da Rüti ZH sa sprova plinavant d'intervegnir da la mamma il num dal bab da l'uffant, quai che n'è fin ussa però betg reussì. La dunna pretenda da betg enconuscher il num da l'um.

2-6-53 La CT da Rüti nominescha signur dr. Siegfried sco avugà dad Ursula

17-7-53 Dunna Hartmann è scappada ensemencun ses uffant e sto veginir tschertgada da la polizia. Nus pretendain che l'uffant veginia purtà en la chasa d'uffants St. Ursula, Deitingen/SO. Apparentamain sa chatta ella a Samedan, perquai ch'il medi haja constatà che l'uffant haja asma ed el haja cusseglià ina midada da l'aria. En la chasa d'uffants n'han ins fin ussa udi nagut d'ina tala malsogna.

- 21-7-53 Dunna Hartmann ha dà ses uffant ad ina tscherta dunna M., Arieffa, Samedan. Damai che questa dunna ha ina nauscha reputaziun e dat mo ina pitschna garanzia che l'uffant vegnia tgirà endretg, insistin nus ch'el vegnia manà enavos, malgrà ch'il medi ha effectivamain prescrit in segiurn en ils auts.
- 25-7-53 Entra ils 24-7 en la chasa d'uffants St. Ursula, Deitingen. Signur. M. Silberroth, advocat, Tavau Plaz, dumonda pertge che nus hajan prendi davent l'uffant. Dunna Hartmann saja vegnida tar el ed haja preschentà buns mussaments, en ils quals sora Hedi, Rüti, confermia ch'ella haja adina pajà punctualmain ils subsidis da tgira e ch'in medi a Samedan dettia perditga che l'uffant saja tgirà fitg bain. Nus infurmain correspundentamain.
- 30-7-53 Sin l'entschatta d'avust vegn Urseli en la chasa d'uffants La Margna, Schlarigna. La mamma abita ad interim er anc en l'Engiadina.
- 21-8-53 Rapport da la chasa d'uffants La Margna, Schlarigna: Urseli è fitg svegliada. Da glindesdi fin venderdi è l'uffant en la chasa d'uffants, la fin d'emna tar la mamma. Fin ussa va tut bain, era las relaziuns cun la mamma.

L'emprima data è sbagliada: 12-3-53

Documentazion dad Uschi Waser

3. Cornelia Studer: davos la fatschada d'ina chasa d'uffants

Infurmaziuns objectivas

Millis uffants svizzers han passentà blers onns da lur uffanza e giuentetgna en chasas d'uffants. Cun il destin da Cornelia Studer (1957–2019) vegn raquintada ina da questas biografias. L'istorgia renviescha plinavant ad aspects exemplarics: suenter in divorzi viva la mamma en cundiziuns finanzialas e socialas precaras e vegn giuditgada sco «persuna malmadira e moralmain betg stabila». En consequenza la privescha la cumissiun tutelara da ses dretg d'educaziun. Cura che la mamma da Cornelia, puspè maridada il 1970 en cundiziuns «andantas», sa sprova intensivamain da survegnir enavos ses uffants, impedescha quai la cumissiun tutelara.

Cornelia Studer ha descrit sia uffanza e giuentetgna en il cudesch «Wir kamen vom Regen in die Traufe. Erinnerungen und Erlebnisse» sut il pseudonim «Conny vom Schwalbenhaus» l'onn 2016 en in'edizion privata. Ella ha fatg retschertgas extendidas e collià las actas cun sias regurdientschas. Dunna Studer è morta il matg 2019. Ses partenari da vita, medemamain creschì si en ina chasa d'uffants, ans ha mess a disposiziun ils documents collectads dad ella ed ha respundi a nus numerusas dumondas. Nus al engraziain per sia avertedad e la pronteza da sa confruntar cun las regurdientschas pesantas.

En il cudesch descriva ella sia uffanza ch'ella ha passentà a Schaffusa ensem cun ses frar pli giuden Martin. Cura che Cornelia è naschida, aveva sia mamma mo 18 onns. Ella aveva maridà curt avant, probablament ina lètg sfurzada, pertge ch'ina mamma nunmaridada valeva la fin dals onns 1950 sco immorala, ins mussava sin ella cun il det. Il 1960 è il pèr sa divorzià. Dunnas divorziadas avevan ina nauscha reputaziun, babs divorziads vegnivan mulestads damain. Suenter il divorzi ha sia mamma empruvà da sa trair vi cun differentas activitads, per exempl sco chasarina u vendidra. Ma la situaziun era difficila cun dus uffants pitschens. Cornelia e Martin passentavan lur dis en differents lieus da tgira. Tar lur bab, che aveva puspè maridà en il fratemp, vegnivan els maltractads da la madrastra. La finala han las autoritads refusà ad omadus geniturs l'abilitad d'educar lur uffants ed han privà els da lur autoritat da genitur. Il 1965 ha la Cumissiun tutelara da Schaffusa ordinà da plazzar ils dus uffants en la chasa d'uffants «Gott hilft» a Zizers. Els duevan crescher si là en «moda paschaivla ed andanta». Cornelia e Martin Studer han però resentì quai precis cuntrari. Els avessan preferì da survegnir suttetg tar parents. Ins ha tschernì la chasa d'uffants lontana grischuna per proteger ils uffants uschè bain sco pussaivel d'ina influenza memia gronda dals geniturs.

Las chasas d'uffants da la fundaziun «Gott hilft»

La chasa d'uffants, nua che Cornelia e Martin èn vegnids plazzads il 1965 tutgava tar la rait da chasas d'uffants da la fundaziun «Gott hilft». Quella avevan fundà ils consorts Babette (1885–1974) ed Emil Rupflin-Bernhard (1885–1966). L'onn 1916 han els avert lur emprima chasa d'uffants a Favugn. Ils consorts vegnivan or dal moviment da l'armada dal salit e pratitgavan in cristianissem activ. Pauc suenter l'inauguraziun da la chasa d'uffants èsi sa mussà che la dumonda per plazzas da tgira era gronda, ed uschia han ils consorts avert in pau a la giada ulteriuras chasas d'uffants, tant en il Grischun sco er en auters chantuns. La chasa d'uffants a Zizers ha avert las portas il 1920, en ina «chasa signurila decadenta» cun in grond manaschi agricul.¹ Da temps da gronda frequenza abitavan passa 300 uffants en las chasas d'uffants da «Gott hilft».² Ils Rupflins refusavan l'agid dal stadi e d'organisaziuns d'util public e fidavan a donaziuns privatas ed als retgavs d'autoprovediment da las chasas d'uffants. Las educaturas ed ils educaturs survegnivan ultra d'albiert e dunseña mo in daner da giaglioffa – els lavuravan en servetsch da Dieu. Ils uffants stuevan lavurar diramain per mantegnair ils manaschis e la mancanza da personal era ina problem permanent. Il sistem famigliar, sin il qual la fundaziun «Gott hilft» ha midà ils onns 1930, simulava

¹ Luchsinger 2017, p. 21.

² Sin fundament da la grondezza da la rait da chasas d'uffants han ins transfurmà l'organisaziun il 1927 en la fundaziun «Kinderheim Gott hilft».

cun geniturs-administraturs ina famiglia gronda che dueva dar als uffants in sentiment da segirtad. Savens eran las educaturas ed ils educaturs numpajads e strusch scolads senza dubi surdumandads. Tar intgins avevan ils uffants fortuna e sa sentivan bain, dad auters survegnivan els regularmain fridas. Era Cornelia Studer ha resentì ils otg onns en la chasa d'uffants dal 1965 fin sia confirmaziun il 1973 sco temp da suffrientscha. Ella descriva er eveniments legraivels e levs. Ma las umiliaziuns ed ils chastis, l'atmosfera fraida, l'abus sexual tras in giuvenil e la protecziun insuffizienta han marcà sia dimora en la chasa d'uffants.

Chasas d'uffants en il Grischun¹

Ultra da las chasas d'uffants da la fundaziun «Gott hilft» devi en il Grischun bleras autres chasas d'uffants. Ellas vegnivan manadas da privats u dal stadi, eran catolicas u refurmadas. En cumparegliaziun cun l'ulteriura Svizra aveva il Grischun surproporzionalmain bleras chasas d'uffants. Quai aveva cunzunt da far cun las numerosas chasas da convalescenza e da vacanzas per uffants ch'il Grischun nizzegiava sco lieu da cura, per exemplu per medegiar la tuberculosa. L'onn 1955 han ins per exemplu dumbrà 121 chasas d'uffants; tranter quellas eran er intginas fitg pitschnas che devan albiert mo ad in pugn plain uffants. La seconda mesadad dal 20avel tschientaner han numerosas chasas d'uffants serrà lur portas. Ils segiurns da cura èn veginids main frequents e las pretensiuns a la professionalità dal persunal da las chasas èn creschidas, quai che enchareschava la gestiun d'ina chasa d'uffants. Ils onns 1970 devi en il Grischun in pau dapli che 30 chasas d'uffants.

Gia l'emprima mesadad dal 20avel tschientaner avevan ins crittgà en il Grischun che la surveglianza e la controlla d'uffants plazzads extrafamigliarmain sajan insuffizientas, e quai betg mo en chasas d'uffants, mabain er en famiglias da tgira ed en lieus da servetsch. Suenter lungas lavurs preliminaras è la finala entrada en vigur il 1. da schaner 1955 l'ordinaziun grischuna da chasas d'uffants. Ella reglava co ch'ina chasa d'uffants stueva vegnir manada e tschentava las chasas d'uffants sut la surveglianza da l'Uffizi chantunal da provediment. Quella ha concedì en consequenza permissiuns da manaschi e controllà las chasas d'uffants existentes. En cas da «greva negligentscha da l'obligaziun u maltractament» stueva l'autoritat intervegnir. Effectivamain ha ella procurà ils onns sequents per differentas proceduras penals e per la fermada da pliras chasas d'uffants. Igl ha però duvrà bler, fin ch'igl è veginì uschè lunsch en singuls cas. Savens duravi ditg, fin che collavuratur e persunas d'ordaifer ristgavan da crititar ina direcziun da la chasa che vegniva respectada sco autoritat. Sco che l'uffizi da provediment ha constatà sa stentavan las direcziuns da chasas er adina puspè da simular in mund idilic e da preschentare tut en ina bona glisch. Plinavant eran fin ils onns 1960 chastis sco fridas, privaziun da nutriment, isolaziun ed umiliaziun usitads en chasas d'uffants.

Per las chasas d'uffants da la fundaziun «Gott hilft» na chatt'ins en ils rapports da controlla da l'uffizi da provediment nagins indizis che lur praticas penals vegnivan crittgadas. Anzi, la fundaziun survegniva adina spezialmain buns attestats. Quai per exemplu malgrà il fatg ch'igl era enconuschten al Chantun ed a la direcziun da la fundaziun ch'in scolast – ch' era veginì sentenzià giudizialmain pervi d'abus d'uffants – instruiva a Zizers ils onns 1960. Sco quai ch'ins sa oz ha quest scolast abusà plirs mattets durant var diesch onns. La dumonda, sche la surveglianza chantunala e la fundaziun n'avevan remartgà nagut da quai u sch'ellas guardavan simplamain davent, na sa lascha betg pli responder oz.²

En var diesch pertschient da las chasas d'uffants ch'i deva en il Grischun tranter il 1950 ed il 1980 èn documentads cas d'abus d'uffants. Uschia en in cas, nua ch'ins discurrioz da waterboarding. En auters cas han ins chastià abus sexuals commess sur plirs onns. La cifra inuffiziala vegn ad esser stada bler pli auta.³ Schégea che chastis corporals per uffants eran derasads en la societad, mussan studis pli recents che la violenza – tranter il persunal ed ils uffants sco era tranter ils uffants

¹ Las indicaziuns da questa part sa basan sin Rietmann 2017, p. 121–139.

² Luchsinger 2016, p. 81.

³ Rietmann 2017, p. 137.

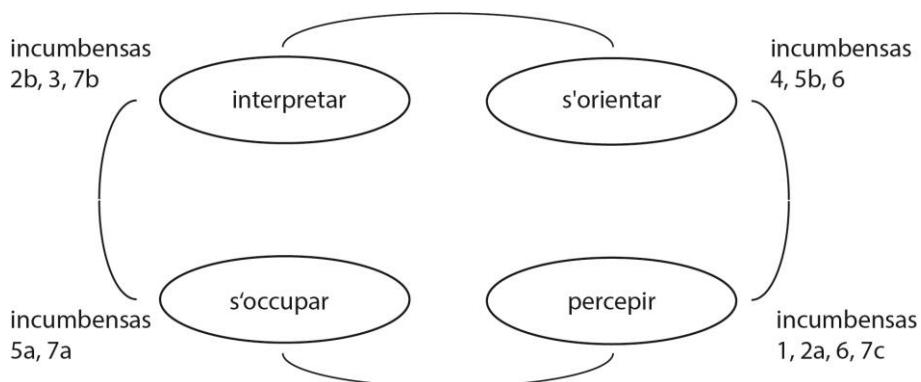
e giuvenils sezs – era in problem en las chasas d'uffants¹. Questa violenza era savens chaschunada da la situaziun isolada anoravers e da la gronda dependenza dals uffants e giuvenils da lur persunas da tgira.

Litteratura cuntuanta

- Martina Akermann, Markus Furrer, Sabine Jenzer: Bericht Kinderheime im Kanton Luzern im Zeitraum von 1930–1970. Schlussbericht zuhanden des Regierungsrats des Kantons Luzern. Lucerna 2012.
- Sergio Devecchi: Heimweh. Vom Heimbub zum Heimleiter. Berna 2017.
- Urs Hafner: Heimkinder. Eine Geschichte des Aufwachsens in der Anstalt. Baden 2011.
- Christine Luchsinger: «Niemandskinder». Erziehung in den Heimen der Stiftung *Gott hilft* 1916–2016. Cuira 2016.
- Tanja Rietmann: Fürsorgerische Zwangsmassnahmen. Anstaltsversorgungen, Fremdplatzierungen und Entmündigungen in Graubünden im 19. und 20. Jahrhundert. Cuira 2017.
- Cornelia Studer (alias Conny vom Schwalbenhaus). Wir kamen vom Regen in die Traufe. Erinnerungen und Erlebnisse. Eschenbach 2016.

Approfundaziun

Las singulas funtaunas (D4, D1, D8) vegnan interpretadas qua a moda pli approfondada cun infurmaziuns supplementaras e la posiziun da la chasa d'uffants vegn descritta a moda pli differenziada. Iis abus commess dals umans en la chasa d'uffants pon ins per part declarar cun il fatg ch'els eran surdumandads, quai na po però betg perstgisar lur agir.

¹ Per exemplu Akermann/Furrer/Jenzer 2012, p. 100.

Cas 3: Cornelia Studer

1. Ils documents intermedieschan differents maletgs da la chasa d'uffants. Sursgulai D1 fin D4 en il carnet da lectura sin p. 15 e gruppai detagliadama las passaschas che dattan in maletg negativ ed in maletg positiv da la chasa d'uffants. Nudai en parantesas il document, en il qual Vus avais chattà la passascha.

 Maletg negativ	 Maletg positiv

2. Sco D9 chattais Vus qua sutwart l'emprima pagina cumplecta dal rapport d'inspecziun da la chasa d'uffants dal 1955.

- a. Resumai il rapport d'inspecziun.

.....
.....

- b. Interpretai il rapport: a tge dattan paisa las persunas che inspecteschan?

.....
.....

3. a. Cumplettai la tabella dad incumbensa 1 cun Voss resultats da l'incumbensa 2.

 Maletg negativ	 Maletg positiv

- b. Sin tge avess Cornelia Studer dà paisa cun inspectar la chasa d'uffants?

.....
.....

4. Cornelia Studer introducescha la preschentaziun da sias experientschas e da sias regurdientschas cun ina prefaziun (D10). Giuditgai questa prefaziun cun resguardar la credibladad da las regurdientschas da dunna Studer.
-
.....
.....
.....

5. En connex cun D8:

- a. Co giuditgescha Martin Bässler las varts negativas dal passà da la chasa d'uffants en la glisch da la pratica dad oz? Tirai ina conclusiun.
-
.....

- b. Co giuditgais Vus la valitaziun da Martin Bässler? Formulai ina constataziun.
-
.....

6. Cumparegliai las bilantschas da las quatter persunas (D5–D8). Resumai ellas mintgamai en ina curta frasa e prendai posiziun en chaussa.

	Resumaziun en ina frasa	Posiziun
D5		
D6		
D7		
D8		

7. a. Fin uss èn vegnids discutads ils uffants e la direcziun da la chasa d'uffants. Ma co era quai insumma per las collavuraturas ed ils collavuraturs? En D11 è publitgada la biografia dal collavuratur Werner Würmli, redigida da Christine Luchsinger. Marcai lien las passaschas, nua ch'en visiblas las differenzas d'ina biografia professiunala d'in pedagog social dad oz.

Lingia	Cuntegn

- b. Consultai anc ina giada D1. Tge pudess star davos la reacziun da «l'onda Margrith», sche Vus pensais a la biografia da signur Würmli?

.....
.....

8. As preparai per preschenttar curtamain a Vossa classa il destin e Voss giudicament. Da las funtaunas e da las ulteriuras materialias pudais Vus retrair material illustrativ.

Documents

D9 Rapport d'inspecziun dal 1955

Il rapport d'inspecziun suandant han ins redigì il 1955, cura ch'ina nova lescha ha obligà il Chantun da controllar las chasas d'uffants. Tut las chasas han stuì vegnir inspectadas per obtegnair la permissiun chantunala da manar tals stabiliments.

9

Sutvart è stampada l'emprima pagina dal rapport. La seconda pagina dal rapport cuntegna descripziuns sumegliantas.

Rapport d'inspecziun da la chasa d'uffants «Gott hilft»,
Chasa Marin, Zizers, ils 3-5-1955

Direcziun: Conjugals Rupflin, junior.

Signur Rupflin sez n'avain nus betg pudi inscuntrar, apparentamain è el savens activ or en il liber.

Dunna Rupflin, in pau pli veglia che ses um, è magistra e magistra da musica. Ella è ina personalitat interprendenta, decidida, optimistica, legra ed evidentamain fitg amicabla che para da vegnir a frida era cun problems difficils. Tracta ils uffants cun gronda charezza e gentilmain.

Ca. 20 emploiadis ed emploiadis, tranter els engaschads permanentamain ina mussadra da scolina, ina tgirunza d'uffants pitschens, 4 magisters, ondas, personal da chasa e da funs.

Intent da la chasa: Educar mattettas e mattets ref. povers, orfens e senza dachasa a partir da la vegliadetgna d'uffant pitschen fin 15 onns.

Plazzas: totalmain 75 incl. quellas per ils uffants da las collavuraturas e dals collavuraturis.

Actualmain èn 66 plazzas occupadas d'uffants esters.

Situaziun: La Chasa Marin sco tala è situada directamain dasper la via principala, la fatschada è però drizzada vers il curtain, vers sid e vers vest, uschia ch'ils uffants na remartgan betg bler dal traffic sin via.

En curtain, davos la Chasa Marin, sa chatta in'ulterieur pitschen edifizi da lain ed in'annexa a la remisa sco er la halla da gimnastica.

Chasa ed endrizzament: Telefon avant maun.

La Chasa Marin è in stabiliment pli vegl da grondezza mesauna ch'ins ha meglierà e renovà cuntuadaman.

Plaunterren auzà: Qua sa chatta il biro, la cuschina, ina stanza da mangiar pli gronda, nua ch'ils magisters mangian ensemble cun lur famiglias ed ils emploiadis. Davent da là vegn ins sin ina bella veranda cun fanestras da vaider. Qua mangian ils geniturs da la chasa cun ils uffants pli gronds ch'en memia vegls per star cun lur gruppas e che dovrà ussa forsa plitost anc in bab dasper la mamma da gruppa.

Stgaudabla, bellina.

En las duas auzadas sura sa chattan ultra da las stanzas per ils geniturs da la chassa er anc insaquantas chombras d'uffants, intginas per duas, las bleras però per traís u tschintg persunas. I sa tracta per il pli da letgs vegls da lain u da fier, ma en in bun stadi. Rauba da letg netta, garnitura da letg cun quaders, maletgs u flurs, fitg bun urden.

A mintga gruppa tutga er ina stiva cun termagls, in'atgna cumoda, ina gronda maisa, nua che la gruppa mangia ensemen cun l'onda.

Mintga gruppa ha er in agen local per sa lavar, nua che mintga uffant ha sia atgna cuppina d'aluminium blau verda per sa lavar, sper ils ulteriurs accessoris. Relativamain simpel. Tualetta cun derschentada d'aua, bun.

Bogn cun pigna da laina, pitschna stanza cun chantuns smuttads, nua ch'ins ha endrizzà posteriuramain ina bognera. Però sufficient. In'ulteriura pussaivladad da far bogn sa chatta en pastrign, spartida da quel cun ina paraid da lain, medemamain duschas.

Archiv dal stadi dal chantun Grischun, V 12 f 5, mappa chasa d'uffants «Gott hilft» Zizers 1944–1985

D10 Regurdientschas

Cornelia Studer introducescha il cudesch cun sias experientschas e regurdientschas cun la suandanta prefaziun:

10

Introducziun e disclaimer¹

Jau descriv qua mia uffanza sco ch'ella è s'imprimida en mia memoria.

Jau descriv las experientschas sco che jau poss ma regurdar dad elllas.

Jau descriv quai che jau hai menziunà survart sco che jau sun mintgamai ma regurdada ed hai nudà ils eveniments.

Tut questas notizias hai jau la finala empruvà d'ordinar cronologicamain. Sche quai n'è betg adina reussì a mai, accepta ed ignorescha quai.

Natiralmain che las episodas descrittas en quest cudesch che jau hai propi fatg tras e quellas che jau hai fatg tras mo presumadамain èn influenzadas da raquints da mes ambient da quel temp.

Natiralmain èn quels raquints e quellas infurmaziuns sa maschadadas cun mias experientschas. Jau na poss damai betg sclauder che jau preschent e raquint singulas situaziuns ch'ins m'ha descrit sco sche jau las avess propi fatg tras, e cuntrari - che jau preschent e raquint situaziuns che jau hai propi fatg tras sco sch'ins ma las avess descrit. Cunzunt po quai esser il cas per il temp avant che jau sun veginida en l'instituziun «Gott hilft», sco uffant pitschen sa regord'ins da bler ch'ins ha fatg tras e da chaussas capitadas. Tras raquints e descripziuns or da l'ambient da persunas pli veglias u creschidas pon questas impressiuns e regurdientschas da la fasa tempriva da l'uffanza però tuttenina divergiar da quai ch'ins ha sez fatg tras e resentì. Ellas pon uschia cumparair en in'autra furma. Igl è pussaivel ch'ins sa dumonda, sche la memoria ubain la descripziun correspunda a la realitat.

Sche jau cumparesch però il cuntegn da las actas che jau hai pretendì cun mias regurdientschas, sa mussan per part fitg grondas differenzas.

Conny vom Schwalbenhaus [Cornelia Studer]: Wir kamen vom Regen in die Traufe. Erinnerungen und Erlebnisse. ediziun privata, 2016, p. 2s.

¹ Disclaimer: indicaziuns giuridicas per sclauder ina responsabludad per pretensiuns; savens duvrà sin paginas d'internet per excluder la responsabludad per paginas d'internet colliadas cun in link.

D11 Werner Würmli (1921–2014)

11

«Werner Würmli, naschi il 1921, è daventà sco ses bab pur en la Part Sut Turitgaisa. Pervi da la tuberculosa n'ha el betg pudì pratitgar sia professiun. Perquai ha el dumandà la fundaziun *Gott hilft* da pudair entrar sco collavuratur. Cunquai che Emil Rupflin¹ na saveva betg ir cun auto, ha signur Würmli surpiglià la rolla dal chauffeur ed ha accumpagnà signur Rupflin a tut las visitas da chasas d'uffants e sin tut ils viadis da referat. Ultra da quai ha el gidà a Zizers a far la lavur agricula. El ha passentà bler temp cun Emil Rupflin e quel al appreziava fitg sco collavuratur loial.

En il rom da las visitas frequentas da Rupflin en la chasa d'uffants a Herrliberg ha signur Werner Würmli emprendì d'enconuscher la mamma da la chasa, ina nezza da Rupflin. Il 1952 han els dus maridà ed a partir da quel mument è Würmli stà il bab da la chasa a Herrliberg². El ha uschia scuvert ch'ina maridaglia tanscheva per pudair «daventar» bab da la chasa. Dus onns pli tard èn ils conjugals vegnì dischlocads ensemen cun lur emprim uffant en la chasa d'uffants Foral a Cuira³, nua ch'i valeva d'educar trenta mattets dasper la lavur agricula. [...]

Per Werner Würmli è la lavur en la chasa d'uffants Foral stada memia strengta; el ha puspè survegnì tuberculosa ed ha stuì ir per 15 mais a far cura ad Arosa. Collavuraturas e collavuratus da *Gott hilft* mancavan savens mais, mintgatant schizunt onns a la lunga pervi da segiurns a l'ospital u da cura. Ad Arosa ha Würmli absolvì in curs da contabilist ed ha decis da betg pli surpigliar ina lavur cun uffants. El ha lavurà gugent per la fundaziun, ma el ha stuì constatar dolurusamain e malgrà la persvasiun religiosa che sia forza na bastava betg per tut.

Suenter ha Würmli puspè lavurà sco chauffeur e sco contabilist en l'administraziun centrala. Suenter la naschientscha dal terz uffant è sia dunna morta. Pli tard ha el anc maridà ina giada, puspè ina collavuratura da la fundaziun. Ensemen han els anc gì in figl, uschia che l'entira famiglia dumbrava set uffants. Il 1962 ha Rupflin clamà Werner Würmli sco bab da la chasa en la nova scola-dimora speziala a Scharans⁴. – El è stà schoccà da quai ed ha empruvà d'impedir la dischlocaziun. Ma il pèr ha stuì s'adattar ed è stà fin il 1976 a Scharans. Malgrà che Würmli ha survegnì la pussaivladad da frequentar ina furmaziun pedagogic-curativa dad in onn a Cuira, è el stà tenor atgnas indicaziuns terriblamain surdumandà cun l'incumbensa. Guardond enavos ha el concedi gronds sbagls. Ins haja gì bler memia pauc temp per ils singuls uffants. Ed ins haja pronunzià sentenzias sgarschaivlamain falladas, sco la chastraziun dad in mattet il 1964 che ha vivì a partir da quel mument cun grevs impediments en ina chasa da dimora. Da l'autra vart era el losch dad auters da ses protegids, sco per exemplu da Hans che ha guardà tut la vita da sasez, malgrà nauschas prestaziuns en scola, u da Stefan ch'è daventà schefmagasinier.

Per Werner Würmli èsi stà enfin la fin fitg impurtant d'integrar ils uffants en la lavur. El accentuescha ch'ils uffants appreziavan fitg las lavurs agriculas e ch'els sa sentivan bain da far ellas. Malgrà ch'el è engraziaivel ch'ils uffants da *Gott hilft* vegnan tractads oz bler meglier, fa el tuttina quitads per els, perquai ch'els na vesian oz – sco ch'el di – «a crescher gnanc pli in chau da salata». Anc en la chasa d'attempads è signur Werner Würmli stà attaschà cun interess a la fundaziun, fin ch'el è mort il 2014.»

Extract dal cudesch da Christine Luchsinger davart l'istorgia da la fundaziun «Gott hilft» («Niemandskinder». Erziehung in den Heimen der Stiftung *Gott hilft*, 1916–2016). Christine Luchsinger ha manà il 2013 in discurs cun Werner Würmli.

¹ Fundatur e manader da las chasas d'uffants «Gott hilft».

² A Herrliberg en il chantun da Turitg devi dapi il 1943 ina chasa d'uffants «Gott hilft».

³ La fundaziun «Gott hilft» ha surpiglià il 1926 la chasa d'uffants Foral a Cuira.

⁴ Quai è stada a partir dal 1961 la chasa d'uffants successura da Foral.

4. Florian Branger: tranter chasti ed internaziun

Infurmaziuns objectivas

Il Grischun Florian Branger (1881–1956) è stà ina da las 1000 fin 1500 persunas ch'èn vegnidas plazzadas administrativamain en la Chasa da correcziun Realta.³¹ Plazzaments administrativs (vesair p. 5) tutgavan tar las mesiras repressivas per motivs da provediment las pli impurtantas e faschevan part dal repertori usità da la pratica da provediment fin en la segunda mesadad dal 20avel tschientaner. Nus avain tschernì Florian Branger per raquintar l'istorgia d'ina persuna pertutgada, perquai che la cumissiun da surveglianza ha discurrì dad el pervi da sias fugias or da la chasa da correcziun – e quels discurs han ins protocollà.

Plazzaments administrativs han ins pratigà en Svizra a partir da la mesadad dal 19avel tschientaner ed ins aveva introduci els oriundamain per cumbatter la povradad fitg derasada da lez temp. Ins era numnadomain da l'opiniun che bleras persunas basegnusas sajan sezzas la culpa da lur miseria e ch'ellas duajan emprender da lavurar dir ed a moda disciplinada en instituziuns serradas. En cas da plazzaments administrativs na gievi betg per chastiar in singul surpassament, per exemplu in delict, mabain per curreger la tenuta, il caracter e la moda da viver d'in uman. Las noziuns las pli impurtantas en quel connex èn «mitschafadias» e «negligentscha». Quellas eran era francadas legalmain sco premissa per internar. Igl eran expressiuns fitg vagas ch'eran strusch definidas pli precis, sco quai ch'igl era er il cas tar ulteriuras basas legalas d'autras mesiras repressivas per motivs da provediment. Las instanzas decisivas avevan ina gronda libertad da decider cura classifitgar ina persuna sco socialmain difficila e betg pli tolerabla per decider in plazzament administrativ.

La noziun in pau pesanta «plazzament administrativ» deriva dal fatg ch'igl eran per regla autoritads administrativas che prendevan las decisiuns e betg dretgiras, sco tar cas penals. En il Grischun eran quai las cumissiuns tutelaras. La cumpetenza da decider surdevan ins a talas instanzas, perquai ch'ins era da l'opiniun ch'i sa tractia «d'intervenziuns educativas», quai che n'era betg ina cumpetenza da las dretgiras. En la pratica però applitgav'ins il plazzament administrativ savens en il senn d'in chasti, schizunt las autoritads numnavan el mintgatant uschia. Era las persunas pertutgadas resentivan las mesiras repressivas per motivs da provediment per regla sco chasti.

La basa per ils plazzaments administrativs furmavan il 19avel e 20avel tschientaner las leschas chantunalas. A partir dal 1912 pussibilitava er il Cudesch civil svizzer da plazzar administrativamain persunas avugadadas. Pir l'onn 1981 han ins annullà il dretg da plazzament administrativ en tut la Svizra. Ina rolla ha giugà en quel connex l'adesiun da la Svizra a la Convenziun europeica dals dretgs umans (CEDU) l'onn 1974. La CEDU determinescha sut tge cundiziuns ch'ina privaziun da la libertad è insumma pussaivla. Ella scumonda cleramain da privar umans da la libertad pervi da categorias talmain vagas sco «negligentscha» ubain «mitschafadias».³²

Bleras persunas plazzadas administrativamain en Svizra n'avevan betg commess in delict penal. Florian Branger però schont. El ha commess in grond dumber da delicts, per ils quals el è vegni chastià giudizialmain cun painas da praschun da plirs dis fin pliras emnas (las bleras ha el sesi giu en la Praschun chantunala dal Grischun Sennhof, averta il 1817). Ses plazzaments administrativs èn vegnids ordinads supplementarmain a queste chastis.³³ La cumissiun tutelara al ha

³¹ Areguard il plazzament administrativ en il Grischun vesair Bietenhader 2015 e Rietmann 2017.

³² Tanja Rietmann: «Liederlich» und «arbeitsscheu». Die administrative Anstaltsversorgung im Kanton Bern (1884–1981). Turitg 2013, p. 295–312.

³³ Il cas da Florian Branger mussa quant complexa ch'era quel temp la colliaziun da mesiras da dretg administrativ e penal. Cun l'introducziun dal Cudesch penal svizzer il 1942 han ins separà pli fitg ina da l'autra questas duas furmaz da la privaziun da la libertad. Vesair en quel connex Urs Germann: (Straf-)rechtshistorischer Rückblick auf das Verhältnis von Straf-, Vormundschaftsrecht und administrativer Versorgung. En: Martino Mona, Jonas Weber (ed.): Fürsorge oder Präventivhaft? Zum Zusammenwirken von strafrechtlichen Massnahmen und Erwachsenenschutz. Materialien der «Fachgruppe Reform im Strafwesen», tom 11. Berna 2018, p. 71–89.

numnadamain classifitgà sco incurregibel, sco caracter difficil, persuna fastidiusa ed instiganta senza laver regulara e sco figl che na dat betg avunda sustegn finanzial a sia mamma attempada. Branger è stà internà en la chasa da correcziun en tut var diesch onns. Quai è bler pli ditg che quai ch'el è stà en praschun pervi da delicts.

Las chasas da correcziun grischunas Farschno e Realta

Pazzamenti administratifs han ins exequì en il Grischun dapi il 1840. L'emprim dal 1840 fin il 1855 en la Chasa da correcziun Fürstenau, suenter, enfin la fin dals onns 1970, en la Chasa da correcziun Realta. L'instituziun Fürstenau han ins endrizzà en in anteriu chastè episcopal en Tumleastga. Il Chantun aveva tschernì quest lieu per laschar far ils internads diras lavurs da cuntrada al Rain. Els faschevan là laver sfurzada. Perquai che Fürstenau era memia malpratic per il manaschi da l'instituziun, ha il Chantun construì la finala paucs kilometers davent, da l'autra vart dal Rain a Realta, in nov edifizi, la Chasa da correcziun Realta. En quella han ins translocà las persunas internadas l'onn 1855.

Las cundiziuns da viver en las chasas da correcziun eran ordvart diras. A Realta liavan ins fin ils onns 1930 singuls internads cun chadainas da pe durant las lavurs en il liber – per ch'els na possian betg fugir, avevi num. Las chadainas eran però er in chasti ed in'umiliaziun. Da Realta san ins ch'i vegniva savens dà fridas, er ils internads devan fridas in a l'auter. Persunas rebellantas e psichicamain malsaunas liavan ins en gippas da sforz e las serrava fin pliras emnas en cellas stgiras. Ellas eran expostas dal tuttafatg a las ordras dal directur. El decideva tgi che dastga survegnir visitas ubain scriver ina brev, tge brevs che vegnivan tramessas e retschavidas. Per quest motiv sa chattan oz en las actas da la Chasa da correcziun Realta intginas brevs e cartas da persunas internadas, perquai ch'ins n'aveva betg surdà ad ellas la posta u betg transmess lur posta. Fin il 1949 eran era dunnas internadas administrativamain a Realta. La partizun da dunnas era però bler pli pitschna che quella dals umens.

Florian Branger na sa dustava betg cunter sias painas da praschun en il Sennhof. Auter era quai areguard ils pazzamenti administratifs. Las emprimas duas internaziuns (1902 e 1914–1916) ha el supportà, era sch'el pativa fitg sco quai che nus savain da cartas postalas dad el betg spedidas. Cura ch'ins ha internà el il 1922 in'ulteriura giada a Realta, n'è el betg stà pront d'acceptar anc ina giada in uschè lung temp d'internaziun. Strusch arrivà a Realta è el fugì duas giadas or da la chasa da correcziun ensemble cun auters internads. El ha manà il marsch a Cuira, nua ch'ils umens han reclamà tar la Regenza pervi da las cundiziuns d'arrest e nua ch'els vulevan era consultar l'enconuschenet advocat Gaudenz Canova che s'engaschava da lezzas uras per ils dretgs da persunas pertutgadas da mesiras repressivas per motivs da provediment. Suenter questas fugias che mettevan l'instituziun publicamain en ina nauscha glisch n'è la Chasa da correcziun Realta betg pli stada pronta da recepir vinavant Branger. El saja in dals «menders internads» insumma, in «instigader» e «maister da l'intriga». Quai ha gî per consequenza che Branger ha passentà ses ulteriur temp temp d'internaziun en differentas instituziuns, en la Praschun Sennhof e pervi da blessuras e malsognas er en partiziuns da malsauns.

Da la perscrutaziun san ins oz che pazzamenti administratifs han strusch insacura ademplì l'intent giavischà, numnadamain dad «abilitar las persunas pertutgadas da preservar sasezzas sin lur via da l'educaziun rectifitganta e da las returnar a lur famiglias e vischnancas sco commembers nizzaivels», sco che formulava quai ina lescha grischuna da l'onn 1857. En la plipart dals cas ha il pazzamento administrativ augmentà la marginalisaziun sociala da las persunas pertutgadas.³⁴

Dapli umens internads che dunnas

En Svizra eran var 80 pertschient da las persunas pertutgadas da pazzamenti administratifs umens. La perscrutaziun n'ha fin ussa betg pudì explitgar definitivamain quest fatg. In motiv è franc ch'in pazzamento administrativ chastiava cunzunt il surpassament da normas socialas che valevan per umens, sco per exemplu avair ina laver regulara, però era consumar alcohol a moda

³⁴ Cumissiun d'experts independenta (CEI) Administrative Versorgung (ed.): 2019, p. 229–265.

moderada. Per dunnas valevan cunzunt normas areguard lur morala sexuala. In comportament sbaglià feminin sa mussava en ils egls da la societat en furma da contacts maledeschents cun umens, naschientschas illegitimas ubain prostituziun.

La perscrutaziun pli recenta mussa ch'i deva il onns 1960 en intgins chantuns la tendenza da plassar administrativamain cunzunt dunnas pli giuvnas; ellas vegnivan en chasas da reeducaziun u – sco mesira pli rigurusa – en la Praschun Hindelbank (BE) ensemes cun delinquentas. Intenziuns da liberalisaziun socialas cunzunt areguard il comportament durant il temp liber ed il comportament sexual da dunnas giuvnas han probablamain provocà talas mesiras reacziunaras da vart da las autoritads.³⁵

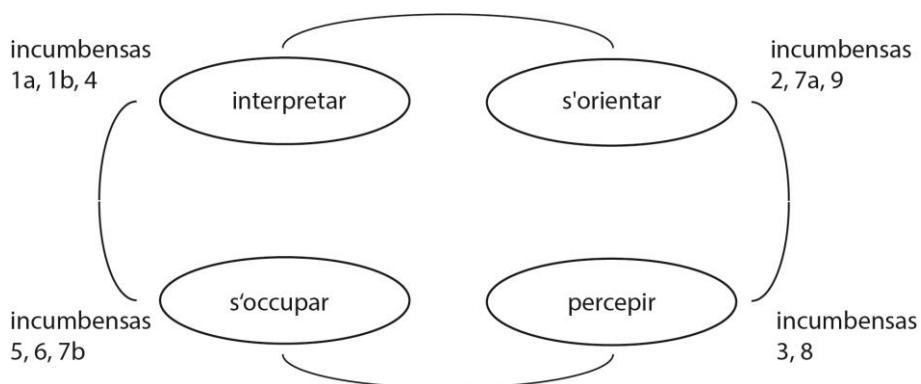
Litteratura cuntuanta

- Sabine Bietenhader: «Schule der Ordnung, der Reinlichkeit, des Gehorsams und der Arbeitsamkeit» – die Zwangsarbeitsanstalt Fürstenau, 1840–1855. En: Societad istorica dal Grischun (ed.), annuari 2015, p. 77–140.
- Tanja Rietmann: Fürsorgerische Zwangsmassnahmen. Anstaltsversorgungen, Fremdplatzierungen und Entmündigungen in Graubünden im 19. und 20. Jahrhundert. Cuira 2017, p. 44–68, 110–114.
- Silas Gusset: Vom Asyl Realta zur Psychiatrischen Klinik Beverin 1919–1990. Institutioneller Entflechtungsprozess der Psychiatrischen Klinik Beverin aus der multifunktionellen Versorgungsanstalt Asyl Realta. Lavor da seminari inedita, Universitat da Basilea, 2018.
- Cumissiun d'experts independenta (CEI) plazzament administrativ (ed.): Organisierte Willkür. Administrative Versorgungen in der Schweiz 1930–1981. Rapport final, Turitg 2019.

Approfundaziun

L'elavurazion sa concentrescha sin ils differents puncts da vista da Florian Branger, da la giustia e d'in medi, e cunzunt era sin il plazzament sfurzà en instituziuns a maun da l'exempel da la Chasa da correcziun Realta.

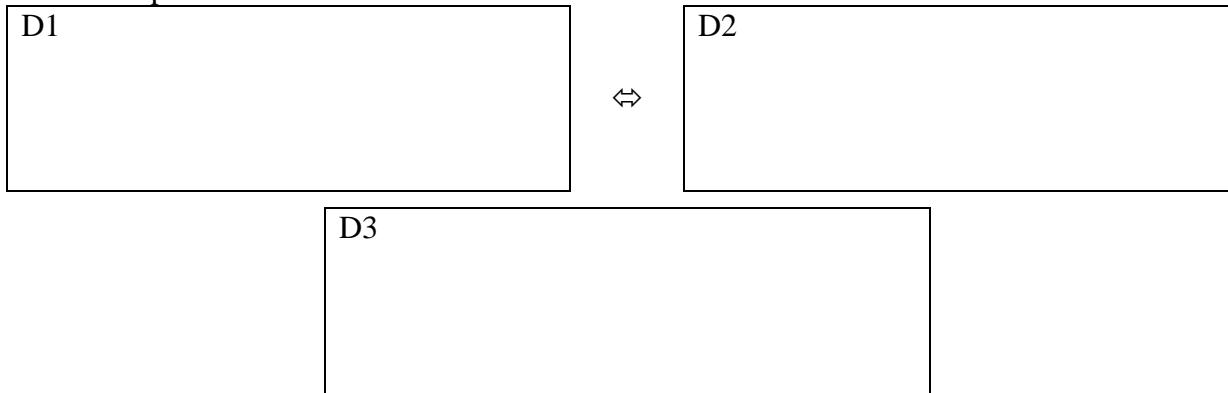
Betg tematisada na vegn la relaziun da Branger cun sia mamma – ch'è s'engaschada repetidamain per ina relaschada anticipada e per il dretg d'al pudair visitar en l'instituziun e per pudair communitgar cun el – e cun sia spusa e dunna (maridaglia il 1971), da la quala ins sa mo pauc.

³⁵ Cumissiun d'experts independenta (CEI) plazzament administrativ (ed.) 2019, p. 98–99. Vesair er il film impressiunant «Lina» (2016) da Michael Schärer.

Cas 4: Florian Branger

1. a. Ils traïs documents D1 fin D3 en il carnet da lectura sin p. 19 èn scrits da traïs differents puncts da vista ed els cuntegnan differents interess. Suenter che Vus essas As infurmads sur dal destin da Florian Branger (carnet da lectura p. 18), pudais Vus caracterisar quests traïs puncts da vista resp. interess cun chavazzins.

- b. Nudai mintgamai in tratg communabel ed ina differenza tranter ils divers puncts da vista:

	Tratg communabel	Differenza
D1 e D3		
D2 e D3		

2. Tscherni in dals traïs puncts da vista ed argumentai ils interess da quel.
-
-
-

3. Numnai ils traïs tips d'instituziun, nua che Branger è stà internà resp. plazzà e la prioritad, tenor la quala el las preferiva, davent da la meglra (I) fin la mendra (III) instituziun (vesair era carnet da lectura, ill. p. 17).

Num	Intent da l'instituziun	Prioritad

4. Nus ans deditgain a la Chasa da correcziun Realta (D4 fin D6). La direcziun è sa referida a ses reglament il 1925 en connex cun la refusa da recepir danovamain Branger. Extracts dal reglament en stampads en D7. Verifitgai la referencia.
-
-
-

5. En tge dilemma era la direcziun da l'instituziun
a. areguard sia posiziun envers la Regenza (D5)?

.....

- b. areguard la segirtad cunter fugias d'internads (D6)?

.....

6. In rapport da la «Neue Zürcher Zeitung» (D8) è da l'onn 1932, pia diesch onns suenter las fugias da Branger ord la chasa da correccziun. Tge ha il rapport tuttina da far cun quai? Faschais in connex ed explitgai la cunituitad.

.....

.....

7. a. Giuditgai il parairi da Carl Albert Loosli areguard la sumeglientscha dad instituziuns da correccziun e champs da concentratzion (D9). Datti – dal punct da vista dal 1938 – tratgs communabels, datti differenzas tranter ils champs da concentratzion en Germania e las instituziuns en Svizra?

Tratgs communabels:

.....

.....

Differenzas:

.....

.....

- b. Loosli, in antierur internà, ha cumbattì publicamain cunter il plazzament administrativ ed è uschia s'engaschà per tut las personas pertutgadas. Branger – in contemporan da Loosli – è sa defendì per sasez (e per intgins cumpogns da suffrientscha). En tge moda?

.....

.....

.....

8. D10: Faschais supposiziuns: tge indizis pon dar las exchavaziuns davart las relaziuns en l'instituziun?

.....

.....

9. As preparai per preschentiar curtamain a Vossa classa il destin e Voss giudicament. Da las funtaunas e da las ulteriuras materialias pudais Vus retrair material illustrativ.

Documents

D7 Statuts da la chasa da correcziun dal 1917 (§§ 85 ed 87)

7

§ 85. En la chasa da correcziun vegnan recepidas, uschenavant ch'ellas èn creschidas, ablas da lavurar e per regla betg pli veglias che 60 onns:

- a) persunas negligentas e mitschafadias;
- b) persunas che baivan per disa, per las qualas ina guariziun en ina clinica per alcoholichers è sa mussada sco invana;
- c) persunas che vegnan plazzadas tenor lescha da polizia u lescha penala per in tractament [chasti] da correcziun.

§ 87. La cumissiun tutelara po decider il plazzament sin proposta da la famiglia, da la vischnanca burgaisa u da domicil da l'individu pertutgà u era decider sezza en chaussa. Per l'execuziun è ella autorisada da recurrer sche necessari directamain a la pussanza da la polizia (langeghers).

La direcziun da l'instituziun verifitgescha dal punct da vista medical la proposta da las autoritads cumpetentas per mauns dal departament da finanzas chantunal incaricà da decider. Ella po era proponer ina dischlocaziun en in'autra partiziu da l'instituziun ubain dumandar in transferiment en in autre lieu, sch'i sa mussa che l'internà n'è betg en il dretg lieu en la chasa da correcziun pervi da motivs medicinal-psychiatric, u sch'ina dischlocaziun è giavischaivla per motivs d'educaziun.

Statuts per las instituziuns chantunalas Waldhaus e Realta. Decidids dal Cussegli grond ils 29 da november 1917. En: Cudesch da dretg grischun 1957, p. 900–916.

D8 Rapport en la Neue Zürcher Zeitung, 1932

8

Entant ha Realta puspè dà da discurrer: betg main che tredesch internads èn mitzchads da la surveglianza da l'instituziun. Durant ch'els èn sa rendids a pe sin lur post da lavur, èn els scappads dals guardians, han cuntanschi il stradun ed èn sa mess sin via encunter Cuira, nua ch'els vulevan - sco ch'igl ha gi num - discurrer persunalmain cun la Regenza. Ins ha lura però interrut l'excursiun, perquai che la polizia avisada ha pudi arrestar ils fugitivs a La Punt/Reichenau. Quest incap regorda ad ina fugia magari sumeglianta da tredesch internads l'onn 1922 - pia precis avant in decenni! - sin quai ch'ins ha medemamain ordinà «in'examinaziun approfondida», perquai che las persunas pertutgadas avevan «renfatschà» a l'instituziun «chaussas incrediblas» - sco ch'i vegn raquintà. I para che quests incidents sa repetan cun ina tscherta periodicitad a Realta: internads fugian, e cura ch'ins als dumonda il motiv, argumenteschan els da betg

pli avair supportà «il tractament nausch ed inuman» e ch'els preferissan da vegnir dischlocads en ina chasaforz empè da stuair turnar en questa instituziun; lura vegn ordinada in'examinaziun uffiziala davart las cundiziuns a Realta, ins exprima giavischs e realisescha refurmas; ma suenter in temp sa repeta tut puspè, era la critica envers Realta, la quala è - sco quai ch'ins po sez constatar cun leger la pressa grischuna - uschè veglia sco l'instituziun sezza. En in rapport da gestiun dal Cussegl grond da l'onn 1914 hai p.ex. num: «Fom e fridas na duain betg servir sco med d'educaziun.» Ed en il Cussegl grond han ins ditg gia avant onns: «Igl è in fatg che tscherts eveniments ch'ins na po franc betg snegar senz'auter èn adina puspè l'object da plants.» I sto almain dar da pensar che tals plants u plants sumegliants n'èn betg tschessads dapi prest quatter decennis e ch'els na fan era betg la parita da vulair tschessar.

D9 Carl Albert Loosli: ils champs da concentraziun svizzers e la «giustia administrativa», 1938

9

Carl Albert Loosli (1877–1959), oriund da Berna, ha vivì en la vegliadetgna da 18 fin 20 onns en chasas da correcziun. Marcà da questa experientscha è el s'engaschà sco redactur ed autur cunter il plazzament administrativ ed ha crititgà las instituziuns. Il 1938 ha el scrit en la revista «Beobachter» (extracts):

L'opiniun publica da noss pajais s'indignescha cun cumplaina giustificaziun moral a dals uschenumnads champs da concentraziun a l'exterior cun reschim dictatorial. Ella considerescha els sco instituziuns da privaziun e da puniziun, pia praschuns, nua che mintga burgais po vegin transferì senza esser vegni puttameess l'emprim ad in proceder giudizial ordinari. [...]

Nus Svizzers n'avain però nagin dretg da s'indignar memia fitg da quai. Almain betg uschè ditg che nus tolerain en noss pajais instituziuns sumegliantas bler pli veglias ch'ils champs da concentraziun da l'exterior. Dus terzs da tut ils internads da nossas chasas da correcziun èn persunas plazzadas administrativamain, fertant che mo in terz è vegni condemnà à l'internaziun legal- e regularmain sin fundament da sentenzias giudizialas. Tar las persunas privadas illegalmain da la libertad stuess ins plinavant quintar in grond dumber da persunas internadas en las clinicas psichiatricas ed en las instituziuns poverilas che sa reveleschan effectivamain memia savens sco praschuns stablas, perquai che lur «pupils» vegnan medemamain serrads davent a moda irrevocabla ed onns a la lunga ubain schizunt per vita duranta senza ina basa legala suffizienta, sin fundament d'examinaziuns cuntradictoricas da lur cas e senza garanzia d'ina sentenzia nunpartischanta.

[...] In ulterior fatg engrevgiant è che las victimas da l'uschenumnada giustia administrativa vegnan savens simplamain ruinadas per adina ensemens cun lur confamigliars, tant sin nivel moral sco era legal e burgais. A la lunga fa quai stremblir nuncurablamain la conscienza giuridica da noss pievel, e quai gist en in temp, nua che questa conscienza giuridica è per uschè dir oramai gia puttameessa di per di a las provas las pli difficilas.

Pertge vegn però pratitgada e tolerada la «giustia administrativa»?

Il stadi e las vischnancas fan quai l'emprim per motivs puramain finanzials e lucrativs, lura però era per motivs da cumadaivladad e per la necessitat da liquidar la chaussa. Dal punct da vista da l'opiniun publica però mo perquai ch'ins na po betg dar pled e fatg davart la pertada da la giustia arbitaria administrativa, cunquai ch'ins ha fatg taschair sias victimas.

Tge ch'è tut pussaivel sut talas cundiziuns è prest incredibel. Igl è insatge dal pli vargugnus ch'ins po s'imaginar. In stadi che approvescha e tgira ina tala «giustia administrativa» metta malamain en privel sia reputaziun sco stadi da dretg. [...]

L'artitgel 58 da la Constituziun federala determinescha [pli-navant]:

Nagin na dastga vegnir privà da ses derschader constituzional ed i na dastgan vegnir introducidas naginas dretgiras extraordinarias. La giurisdicziun clericala è abolida.

La giustia administrativa possibilitescha però la privaziun da la libertad, per part per vita duranta, a tschients, gea schiunt a millis burgais ed abitants da la Svizra. Ad els vegn simplamain refusada e retegnida arbitrarmein la segirezza giuridica da vegnir giuditgà dad in derschader ordinari. [...]

Der Schweizerische Beobachter, nr. 11 / 15-6-1938

D10 Examinaziun dal santeri da la Chasa da correcziun Realta

10

Examinaziun archeologica dal santeri, 2016

© Uffizi da cultura dal Grischun, Servetsch archeologic dal Grischun

Durant la construcziun da la nova praschun «Tinez» en la vischinanza da l'antieriura Chasa da correcziun Realta han ins schlià il 2016 il santeri ch'è stà en funcziun fin il 1910. Il Servetsch archeologic dal Grischun ha exchavà ed analisà ils skelets da 103 persunas internadas. Cun examinar l'ossa han ins pudì analisar blessuras, malsognas ed il stadi alimentar dals umans morts.

5. Ruedi Hofer (num midà): abus, explotaziun e reparaziun

Infurmaziuns objectivas

Il plazzament extrafamigliar d'uffants, per il pli en l'agricultura, è stà en Svizra fin il 20avel tschientaner in element central per cumbatter la povradad. Inizià vegniva el da las autoritads u dals geniturs sezs pertutgads da povradad. Fitg frequent era il plazzament extrafamigliar en colliaziun cun l'explotaziun d'uffants sco forzas da lavur favuraivlas. I n'existan betg cifras precisas davart queste 100'000 uffants.

Nus avain tschernì l'istorgia da Ruedi Hofer, perquai ch'ella mussa exemplaricamain tge ch'ina tala explotaziun da forzas da lavur pudeva signifitar per in uffant, co che l'uffant vegniva svalità dal tuttafatg e tge consequenzas per vita duranta che questa explotaziun pudeva avair. Ruedi Hofer sa regorda ch'ins al numnava «Verdinger» – da la noziun tudestga «Verdingkinder» ch'ins duvrava quella giada per blers 100'000 uffants plazzads. Tut tenor regiun duvrav'ins en l'intschess tudestg era expressiuns sco «Hof-», «Hüte-» ubain «Kostkind».

Ruedi Hofer è naschì il 1943 en la Part Sura Bernaissa. Sia mamma ha surlaschè el a sia tatta pervi da cundiziuns che n'en betg pli reconstruibles. Davent da là è el vegnì dà vinavant da lieu a lieu. El sa regorda mo ch'ina manadira fermava mintgatant devant chasa e ch'igl aveva lura num «ti vas ussa cun quels». Uffants plazzads vegnivan negoziads en las ustarias «sco animals». El n'aveva praticamain nadin possess. Quai ch'el ha però adina prendì cun sai dapi ch'el aveva set onns è in cup da mangiar da lain cun tschadun e cuntè. Cun quel mangiava el per exempl tartuffels splattitschads ch'el maschadava cun izuns e froslas cletgas. Er ina resgia prendeva el cun el da piazza a piazza. Quellas chaussas ha el tegnì en salv fin oz. Medemamain ha el mess en salv sia emprima paja ch'el ha obtegnì sco giuvenil suenter avair gî la chaschun da lavurar sco gidanter en in ospital a Thun. Las bancnotas ha el enramà e pendì si a chasa.

En ils raquints da Ruedi Hofer cumpara quai che marca blers auters destins d'uffants plazzads: la dolur chaschunada da la degradaziun permanenta da strusch valair sco uman, da betg valair uschè bler sco auters 100'000 uffants, da stuair lavurar diramain, d'avair blessuras strusch tractadas, d'avair fatg tras violenza e violaziun sexuala. Ruedi Hofer ha ina relaziun fitg stretga vers animals. El ha in talent particular d'als tractar. El raquinta co ch'el vegniva a frida era cun vatgas e chavals stinads ed el descriva anc oz plain affecziun ils dus chavals da sauma Fanny e Käthi, cun ils quals el purtava chargias sin las alps.

L'istorgia da Ruedi Hofer sco ch'ella vegn preschentada en quest med d'instrucziun sa basa sin sias regurdientschas e sin ses raquints. Avant plirs onns ha el fatg l'emprova da tschertgar sias actas. Quella giada n'haja el betg gi success tar las vischnancas contactadas, di el. Oz fiss quai probablaman auter. Dapi ch'è entrada en vigur il 2017 la Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981 sostegnan ils archivs dal stadi chantunals las personas pertutgadas en il rom da la tschertga d'actas pretensiura e cumplitgada. Ma Ruedi Hofer na vul betg far quai il mument. El sa dumonda tge che quai midass anc oz per el. En il cas da Ruedi Hofer na savain nus pia betg pli exact tge rolla che las instanzas statalas han giugà. Segir è che la surveglianza d'uffants plazzads na funcziunava betg.

Uffants plazzads per intent da servetsch en il Grischun

En il Grischun era fitg derasà il plazzamento stagiunal d'uffants e da giuvenils. Quai signifitga ch'ils 100'000 uffants lavuravan la lunga stad ordaifer ed eran l'enviern tar lur atgnas famiglias. Els eran uschenumnads «Hütekinder». In post da provediment grischun rapporta per exempl l'onn 1945 ch'i na gieva era cun quels 100'000 uffants savens betg bain: «La stad èn er [...] ils blers 100'000 uffants da nossas povras famiglias [in quità] ch'ins <trametta> sco pasturs, forzas da lavur en l'agricultura, sco tgiradoras d'uffants e sco forzas auxiliaras da cushima en hotels. Quests mattets e questas mattettas n'han betg adina in bun suttetg. Per l'ina èn els exposts a strapatschs, per l'autra er a la

negligentscha corporala e morala.»³⁶ L'autur grischun Valentin Vincenz, ch'è stà sez plazzà sco uffant, sa regorda: «Las stads sco mattet sin las alps han laschè tar mai fastizs per vita duranta. [...] Violenza sexuala fatga tras e vesida han nutri sentiments da vendetga. [...] Pir en la vegliadetgna hai jau cumenzà a dar pleds ad experientschas ed a sentiments da l'uffanza s'accumulads.»³⁷ Tenor l'opiniun usitada na sa tractavi tar queste uffants betg d'uffants confidads; pia da tals ch'eran plazzads durablamain en ina famiglia u en ina chasa d'uffants. Sporadicamain udiv'ins però en las discussiuns da lez temp ch'i dovria ina meglra protecziun d'uffants confidads, che era queste uffants plazzads temporarmain dovrían ina meglra protecziun. Uschia ha per exemplu pretendì ina proveditura en ina lavur da diplom scritta ils onns 1940: «Er uffants ch'ins engascha per intents da servetsch, p.ex. sco pasturs u tgiradras d'uffants, duess ins considerar sco uffants confidads, era sch'els n'hàn betg da «vegnir tgirads ed educads».»³⁸

Il 1955 ha il chantun Grischun la finala relaschè in'ordinaziun davart ils uffants confidads che dueva reglar ils fatgs d'uffants confidads e porscher ina meglra protecziun als uffants pertutgads. Ella prescriveva per exemplu tge condiziuns che stoppien esser dadas per che insatgi possia dar albiert ad in uffant confidà ubain ch'ils platz da tgira stoppien vegin controllads. Ils uffants che lavuravan stagiunalmain sco forzas da lavur scludeva però l'ordinaziun davart ils uffants confidads. Ella als numnava mo a l'ur e determinava che l'Uffizi chantunal da provediment haja da prender «eventualas mesiras necessarias».»³⁹ Sche ed en tge moda che quai vegin fatg, stuess ins intercurir pli exactamain. En mintga cas pon ins constatar ch'è sa reduci l'engaschament da talas forzas da lavur uffantilas cun la conjunctura auta dals onns 1960 e 1970.

Ina furma pli tempriva da plazzar uffants per lavurar temporarmain era en il Grischun l'uschenumnà ir giu'l Schuob (Schwabengängerei).⁴⁰ Fin il cumentzament dal 20avel tschientaner trumettevan famiglias povras lur uffants en la Svevia Superiura vischina, nua ch'els stuevan lavurar da la primavaira fin l'autun. En onns da miseria eran quai fin 1000 uffants grischuns che sa mettevan sin in grev marsch che durava pli ch'ina emna vers la Svevia Superiura. Per singuls uffants era l'ir giu'l Schuob er in'aventura. Per las famiglias pertutgadas era quai ina strategia d'urgenza per remediar l'atgna povradad: durant l'absenza da l'uffant era da nutrit in uffant damain ed ils uffants vegin pajads cun vestgadira nova ed ina pitschna summa da daners.

Elavuraziun istorica

Dapli attenziun publica survegn il destin d'uffants plazzads circa a partir da l'onn 2000. In'intervenziun parlamentara d'elavuruar uffzialmain lur istorgia n'ha anc gî nadin success il 2003. Tuttina èn suandadas singulas lavurs da perscrutaziun. L'exposiziun ambulanta «Verdingkinder reden» (2009–2017) ha cuntanschì in public pli grond. La finala ha la Confederaziun renconuschì cun la Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzaments extrafamigliars avant il 1981 ch'è entrada en vigur il 2017 d'avair fatg entiert a persunas pertutgadas da mesiras repressivas per motivs da provediment. Plinavant han ins reglè ch'ellas pon dumandar ina contribuziun da solidaritat, che posts da tgira dattan sustegn, che vegin fatga in'elavuraziun scientifica cumplexiva e ch'ils chantuns erigian monuments da commemoraziun. Signur Hofer ha inoltrà ina dumonda per ina contribuziun da solidaritat. L'Uffizi federal da giustia ha tractà quella cun prioritat ed ha procurà per il pajament da la contribuziun da solidaritat.

En il Grischun ha cusseglier guvernativ Jon Domenic Parolini dumandà per perdun tut las persunas pertutgadas e quai il november 2017. Il 2018 han ins inaugurà sut il Fürstenwald sur Cuira in lieu

³⁶ Archiv dal stadi dal chantun Grischun, XIV 3 b 3, rapport annual da l'uffizi da provediment districtual Cuira.

³⁷ Valentin Vincenz: Der Fluch der Gletschermühle. Mels 2019.

³⁸ Emmi Wildberger: Das Pflegekinderwesen im Kanton Graubünden. Mit bes. Berücksichtigung der Verhältnisse in den Kreisen Schams, Thusis und Domleschg. Lavur da diplom a la scola da dunnas sociala da Turitg. Turitg 1944/1946, p. 24.

³⁹ Art. 2, Ordinaziun davart ils uffants confidads, decretada da la Regenza ils 29 d'avrigl 1955. En: cudesch da dretg grischun 1957, p. 395–400.

⁴⁰ Vesair en quel connex Seglias 2004.

da commemoraziun. Quest med d'instrucziun sco er in'exposizion speziala en il Museum retic (a partir dal 2020) fan part da la commemoraziun e rendan conscientia la societad dal passà.

La preschentaziun en il carnet da lectura è vegnida discutada cun signur Hofer ed el l'ha lubì. Nus al engraziain ch'el è sa fatschentà per quest chapitel anc ina giada cun sia vita, ch'el ha raquintà a nus dad ella e ch'el ha mess a disposiziun a nus ses dissegns e ses documents.

Il text da lectura sa basa sin ils raquints e sin ils documents da signur Hofer. Blers detagls avain nus stuì laschar davent. Las midadas da plazzament, l'explotaziun da la forza da laver, la blessura e l'abus sexual vegnan accentuads a moda exemplarica – ils dus ultims ha signur Hofer subì pliras giadas. Per uschè dir sco cumplettazion a la reproducziun indirecta en il text da lectura narrativ vegn signur Hofer a pled directamain cun la foto d'introducziun ed en ils documents D1 fin D5.

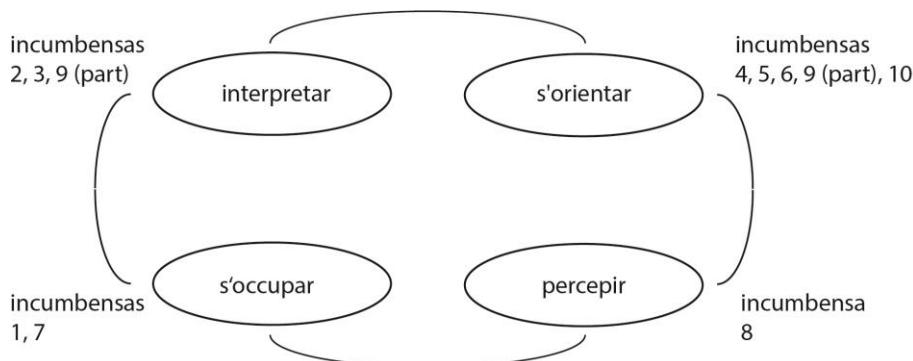
Davart il diever da la lingua: il giuven Ruedi Hofer vegn numnà en il raquint «Ruedi», l'um giuven e creschì lura «Ruedi Hofer» ed il raquintader dad oz «signur Hofer». Uschia vul ins impedir ina «infantilisaziun» da perditgas dal temp.

Litteratura cuntuanta

- Loretta Seglias: Die Schwabengänger aus Graubünden. Saisonale Kinderemigration nach Oberschwaben. Cuira 2004.
- Marco Leuenberger, Loretta Seglias: Versorgt und vergessen. Ehemalige Verdingkinder erzählen. Turitg 2008.
- Marco Leuenberger, Loretta Seglias: Geprägt fürs Leben. Lebenswelten fremdplatzierter Kinder in der Schweiz im 20. Jahrhundert. Turitg 2015.
- Film «Der Verdingbub» (2011) da Markus Imboden.

Approfondaziun

A maun da quest destin vegn focussada la dumonda da la reparaziun. Per far quai sto l'emprim vegnir sclerida la malgiustia che Ruedi Hofer ha fatg tras.

Cas 5: Ruedi Hofer (num midà)

1. Colliai ils set extracts da las notizias da signur Hofer (D1 e D2 en il carnet da lectura, p. 23) cun il text sin la pagina a sanestra, uschenavant che quai è pussaivel. Faschai quai directamain en il carnet da lectura u en la versiun empitschnida (qua, cun in exemplu sutwart).

Ruedi Hofer*

Tramess da qua e da là, grevamain blessà ed impedi corporalmain, explotà ed abusà sexualmain, mai ina plazza fixa – en tgè connex stat quai? Ed è quai propi stà destin?

Ruedi Hofer viva en ina val grischuna periferica ed ha (l'om 2020) 77 onns. Ma el na sa anc adina betg pertge ch'el è daventà in infant plazzà e pertge ch'el è vegni plazzà en passa 30 lieus. Naschi en la Part sura bernaisa, è el vegni plazzà sco uffiat daad 1 onn tar sia tata. Sia mamma lavurava a Thun en in'ustria, ses bab era en il servetsch activ l'onn 1943. Ruedi ha emprendi d'enconuscher ses bab pir pî tard e quai mo casualmain. La tatta deva l'uifan da circa 3 onns a differentas famiglion en il vlg. L'onn 1949 ha Ruedi cumenzà la scola. El era già en sia 5. plazza da tgira, tar in pur. El durmiva na stalla dals vadelas, gieva la stad l'en'vi a pe blut a scola. L'onn 1951, cum 8 onns, è Ruedi sa blessà grevamain cur ch'el ha battì cum in zappun sin ina chista da munizion – uschia han ins dtig quai ad el pî tard cur ch'el è puspe vegar tar sasez. Ma cunzunt la part davos das ses corp era bleszada. Probabilmain era l'accident capit in autre moda. L'venement n'è mai vegni intercuri. Ruedi Hofer suppona ch'ins haja zuppentà inszige. En mintga cas ha el pers la mesadat da ses maun dretg ed è vegni insultù da la davent adina puspe sco «marschun mo cun in bratsch». Anz adina stueva li mat grond e ferm lavurar grevamain. El vegniva tramess vinavant da lieu a lieu. En il Giura bernais è arriva senza chapir franzos. A Muttenz han in vischin pedofil en prer violà el. Lura è el puspe vegni plazzà sin patria. Ussa lavurava el cunzunt cum chavalas. El transportava rauha sin las alps. El chapescha numdamain ihs animals, vegna a frida en cun chaum privius, cun taurs agressives e cum chavalas spaventuds. «Ihs animals, quels na ma fan nagut. Ma vus tuti ensenem ma turmentais. Però ihs animals betg.» Da paucs mumentz allegraivelas sa regorda Ruedi Hofer er: ina proveditura l'ha purtà ina

giada cum ella al zoo da Basilea. En l'ospital da Thun l'ha in medi percepì e l'ha laschà lavurasc forza auxiliaria. Ma ses emprendissadi ha fat naufragi, perquai che Ruedi Hofer aveva pudi frequentar la scola mo en moda nuncumpletea e perquai ch'el na pudeva betg exequir bleras lavurs pervia da ses maun blessà. Uschia èn restudas serradas bleras a Ruedi Hofer er seo persona crescida. Bain ha el dumagnà la scolazion da guid da munotagna, l'examen da manischunz da camions, ed ha maridà. ~~nel n'ha mai survegnì ina plazza duratival.~~ Sco amatur d'animalas ha la scola chiams da salvament. Cum ses chaun Diana da el, cum in vita ruinada, giada a salvaçion undumbrialas vitas.

Las indicaziuns davari la veta da signur Hofer derivan das eses raquints. El emprouva da metter en orden la vita er cun registraziuns exactas. L'onn 2017 han las personnes pertugadas das mesuras repressivas per motivs da procedimento e da plazamentiens in lieu ester pudi inoltrar a la Confederazion ina dumonda per ina contribuzion da solidaritat. Il Post d'agid a victimas dal Grischun ha giàda signur Hofer. El ha pudi cumpiar d'essez stà ina victimia ed ha survegnì 25 000 francs. Pervia da l'abus sexual tra in prer ha el er survegnì ina indemnizazion finanziaria or d'in fond da la baselgia catolica. Signur Hofer viva da la AVS e d'ina pischna renta d'accident.

Cura finescha in nausch temp?

1

Qua gieva mo cun ina suga enturn culiez, perquai che jau na pudeva betg tegnair il fist cun il maun dretg. Per pulstrar mes culiez aveva jau mess la suga en in toc d'in vegl satg da tartuffels.

Ruedi Hofer dissegna, co ch'el stueva lavurar cum il maun dretg impedi, e noda declaraziuns (ses texts scrits cum maschina en engondis).

2

Ruedi Hofer dissegna, co ch'el stueva lavurar cum il maun dretg impedi, e noda declaraziuns (ses texts scrits cum maschina en engondis).

Jau era en el Reutigmooz [Partura bernaisa] tar in pur alcoholicher. Jau vegniva tegni davent da la scola pervia d'ina apparenta malsogna. Jau pudeva dormir en stalla. La chasa n'hai jau mal vis da dadens. Jau stueva purtar pals per saivs da muvel, en il territori da tir. Jau hai gi in accident militar da tir cun 8 onns. Jau stigarpà il maun dretg e survegnì ina blessura sin il dies, fin oz n'hai dagn rapport da la polizia, nágins medis militars, nagut. Maun anc da duvrar a 50%. Ina ho pretendti che jau haja battì cum in zappun sin ina chista da munizion e ch'ins clava saja explodì. Il clava exista anc adina, senza la minima reparatura.

Mia pli gronda sventira è stada che giàda cum 9 onns era jau 1m 52cm. Uschia

ch'jau pareva adina pli vegli. Cun 14 onns era jau 1m 73cm, perquai ma prendevan ils purs gratuitamain per lavurar sc' in galot.

3

Jau n'hai anc mai festiva mes anniversari, er betg Nadal u Bumau e Pasca, pertge che quai èn per mai - pervia da mia giuventetgna - DIS PERS.

Durant mia vita n'hai jau mai survegnì ina plazza fixa. Las pajas eran er adina 1/3 pli bassas che normal, ma jau na pudeva gea far nagut.

Quai ch'è per mai anc ozi el mender, è adina l'intschertezza... Tge ma spetga.

Ord las notizias da Ruedi Hofer.

2. Tge è la differenza tranter in raquint sco quel sin pagina 22 ed ils documents sin pagina 23? Nudai.

Raquint

Documents

3. Il stadi vegn strusch avant en las regurdientschas da signur Hofer. Tuttina ha signur Hofer obtegnì cun raschun ina contribuzion da solidaritat. Tge culpa ha il stadi envers el? Faschai conclusiuns sin basa da las infurmaziuns.

4. D3: Giuditgai la proposta da signur Hofer co ch'il stadi duai indemnizar ils uffants plazzads. Considerai la proposta ord perspectiva idealia e realistica.

Perspectiva idealia:

.....

Perspectiva realistica:

.....

5. Igl ha dà differentas propostas co numnar la summa pajada a las victimas da las mesiras repressivas per motivs da provediment e dals plazzaments extrafamiliars. Faschai ponderaziuns davart las quatter propostas (D6 e D7) e giuditgai ellas.

«contribuziun da solidaritad»	

Chattais Vus in meglier num?

6. Cumparegliai l'iniziativa da reparaziun cun la lescha federala tenor agens criteris (D8).

Criteris	Iniziativa da reparaziun	Lescha federala

7. Studegiai D9, eventualmain schizunt via internet sco film. Nua en l'istorgia da Ruedi Hofer hai probablamain u segiramain dà umans che han guardà davent?

.....
.....
.....
.....
.....

8. Contemplai ed interpretai la marca D10. Giuditgai quella.

.....
.....
.....
.....
.....

9. Preparai sin basa da Vossas lavurs tar las incumbensas 4 fin 9 ina posiziun davart la dumonda da la reparaziun da malgiustia. Quella preschentais Vus a la classa. Da las regurdientschas e dals dissegs da signur Hofer sco era da las ulteriuras materialias pudais Vus retrair material illustrativ.

Documents

D7 Missiva dal Cussegl federal en connex cun la Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981

7

Ina tala contribuziun na po betg reparar la malgiustia. I na sa tracta era betg d'ina indemnizaziun u d'ina bunificaziun en il vair senn dal pled. Ma igl è in cler segn ch'ins renconuscha la malgiustia ed ina clera expressiun da la solidaritat sociala.

Missiva en connex cun l'iniziativa dal pievel «Reparaziun a favur dals uffants plazzads e las victimas da mesiras repressivas preventivas (iniziativa da reparaziun)» e cun la cuntraproposta indirecta (Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981) dals 4 da decembre 2015, chapitel 3.1.3 Contribuziun da solidaritad, en Fegl uffizial federal 2016, p. 101–143.

D8 Survista dal svilup da la lescha federala

8

La Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981 deriva d'ina cuntraproposta a l'iniziativa da reparaziun ch'in comité ha inoltrà il 2015 sut la direcziun da l'interprendider Guido Fluri – sez stà pertutgà da mesiras repressivas per motivs da provediment. L'iniziativa pretendeva da perscrutar scientificamain las mesiras repressivas per motivs da provediment e d'endrizzar in fond da 500 milliuns francs per pajar prestaziuns finanzialas a las victimas tut tenor la grevezza da lur cas. Ella quintava cun 20'000 fin 25'000 persunas pertutgadas. Ils iniziants han retratg lur iniziativa, suenter ch'il parlament ha approvà ils 30 da settember 2016 la lescha federala. Els han cunzunt sa laschà persvader dal fatg che la realisaziun d'ina incumbensa constitutiva duvrass cleramain dapli temp che quella d'ina lescha. La Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981 è entrada en vigur il 1. d'avrigl 2017.

La lescha federala prevesa in fond da 300 milliuns francs per pajar la contribuziun da solidaritad. Il Cussegl federal ha quintà cun 12'000 fin 15'000 dumondas, tranter las qualas il fond fiss vegni reparti equalmain. Ins ha fixà l'import maximal da 25'000 francs, quai che avess correspundi a 12'000 dumondas.

Oriundamain han las persunas pertutgadas pudì inoltrar lur dumondas fin ils 31 da mars 2018. Cunquai ch'il dumber maximal n'è betg vegni cuntanschì cun 9018 dumondas, han tut las petentes e tut ils petents cun ina dumonda acceptada survegnì la contribuziun maximala da 25'000 francs. Il mars 2020 han ins stritgà il termin per inoltrar dumondas, e persunas pertutgadas pon uss inoltrar vinavant dumondas, e quai senza squitsch da temp.

D9 Perstgisa da cussegliera federala Simonetta Sommaruga ils 11 d'avrigl 2013

9

La constataziun d'ina pertutgada na va betg pli ord mes chau. Ella m'ha declerà ch'ella survegnia anc oz in sentiment da stretgezza e d'anguscha, cura ch'ella passia tras il vitg, nua ch'è capità uschè bler. Ma betg pervi da la dolur ch'ins haja fatg ad ella, mabain perquai che nagin en l'entir vitg na dumandava suenter ses destin, perquai che nagin na vuleva savair co ch'i gieva cun ella e co ch'ella steva. Qua na vai damai betg mo per la victima ed il delinquent, i pertutga nus tuts. Pertge che guardar davent è er in act. Tgi che guarda davent e na vul savair nagut, fa finta d'esser tschorv e nagut auter n'è uschè malsegir per ina societad sco tschorvadad.

Il pled da dunna cussegliera federala Sommaruga pon ins guardar sut (per tudestg):

<https://www.youtube.com/watch?v=V8wdSm3d40>, tranter la minuta 3.57 e 4.53

Marca

Ils 8 da settember 2016, curt suenter l'approvaziun definitiva da la Lescha federala davart las mesiras repressivas preventivas ed ils plazzamenti extrafamigliars avant il 1981, ha la Posta edì la suandanta marca. La marca cumpiglia in supplement spezial. Il retgav è vegnì dabun ad in fond d'agid direct, dal qual ins ha pajà sustegns già avant la lescha federala.

10

© Copyright Posta CH SA

Mesiras repressivas
per motivs da provediment e
plazzamenti extrafamigliars